

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วันธรรมสวนะ

เริ่มขึ้นเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประทับอยู่ที่เทือกเขาฉิมภู เมืองราชคฤห์ ครั้นนั้นนักบวชในศาสนาอื่น ๆ ตามประเพณีของชาวไทยพุทธ เมื่อถึงวันธรรมสวนะ คือ วันขึ้น 8 ค่ำ แรม 8 ค่ำ และวันขึ้น 15 ค่ำ แรม 15 ค่ำ ชาวพุทธก็จะเตรียมอาหาร ผลไม้ เครื่องสักการะไปวัด เพื่อถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ รวมทั้งรักษาศีล เจริญจิตภาวนา และฟังพระธรรมเทศนา

วันธรรมสวนะนี้ เรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า "วันพระ" คือวันหยุดงานประจำสัปดาห์ เพื่อหาโอกาสเข้าวัดบำเพ็ญกุศลต่างๆ วันพระนี้จะมาคู่กับวันโกน คือวันก่อนวันพระ 1 วัน หมายถึง วันเตรียมตัว เตรียมของเตรียมอาหาร ไปบำเพ็ญกุศลที่วัด

ในการบำเพ็ญกุศลในวันพระดังกล่าว อุบาสก-อุบาสิกา อาจสมาทานรักษาศีลอุโบสถ 8 ข้อ แล้วพักค้างคืนอยู่ที่วัดจนรุ่งขึ้นวันใหม่ จึงลากลับบ้าน ด้วยเหตุนี้ วันพระนี้จึงเรียกว่า "วันอุโบสถ" ได้ด้วย

วันธรรมสวนะหรือวันพระนี้ มีความสำคัญแก่ชาวไทยพุทธ เพราะเป็นวันหยุดงานประจำสัปดาห์ของชาวไทยพุทธ เพื่อให้ตนเองได้มีโอกาสเข้าวัดฟังธรรมและบำเพ็ญกุศลอื่นๆ

การฟังธรรมเป็นวิธีการศึกษาและสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนต่อไป ผู้ฟังก็ย่อมมีสติปัญญาไปแก้ปัญหาชีวิตและสังคมด้วย

การพักค้างคืนที่วัดเพื่อรักษาศีลอุโบสถหรือสมาทานรักษาศีลอุโบสถที่อยู่นับเป็นวิธีการขัดเกลาจิตใจและมีโอกาสได้บำเพ็ญภาวนามากขึ้น เท่ากับเพิ่มเติมกำลังใจให้เต็มที่จะกลับไปประกอบกิจการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ความเป็นมาของวันธรรมสวนะนี้ เริ่มขึ้นเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูเขาฉิมภู เมืองราชคฤห์ ครั้นนั้น นักบวชนอกศาสนาได้ประชุมแสดงธรรมทุกวัน 14 ค่ำ 15 ค่ำ และ 8 ค่ำ (ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม) ชาวเมืองราชคฤห์ทราบข่าวก็พากันไปฟังธรรมของนักบวชเหล่านั้น แล้วก็เกิดความเลื่อมใสมากขึ้นโดยลำดับ

ต่อมาพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งแคว้นมคธ ทรงทราบข่าวนี้ จึงได้นำขึ้นกราบทูลพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งขอพรให้พระสงฆ์ให้ประชุมแสดงธรรมในวันดังกล่าวเหมือนนักบวชนอกศาสนาบ้าง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นชอบ และได้ประทานอนุญาตไว้ว่า

อนุชานามิ ภิกษุเว จาตุทสะ ปณณเรเส

อัฐฐะมียา จะ ปักขัสสะ สันนิปะตตะ อัมมัง ภาสิตุนติ.

แปลว่า "คุกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ท่านทั้งหลายประชุมกัน แสดงธรรมในวัน 14 ค่ำ 15 ค่ำ และ 8 ค่ำ ของทุกปักษ์"

ต่อมาพระผู้มีพระภาคเจ้าได้มีพระบรมพุทธานุญาตให้พระสงฆ์นำสิกขาบทหรือศีลของพระภิกษุ 227 ข้อ มาสวดให้กันฟังทำนองทบทวน และตรวจสอบศีลของกันและกันทุกๆ กึ่งเดือน คือ ทุกวันขึ้น 15 ค่ำ แรม 15 ค่ำ (หรือ 14 ค่ำ ในกรณีเดือนขาด) เรียกว่า "การสวดพระปาติโมกข์" และวันดังกล่าวของพระภิกษุก็เรียกว่า "วันอุโบสถ" เช่นกัน

เมื่อพระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยนั้น วันธรรมสวนะหรือวันพระที่ถือปฏิบัติกันมีเดือนละ 4 วัน คือ วันขึ้น 8 ค่ำ, แรม 8 ค่ำ, ขึ้น 15 ค่ำ และแรม 15 ค่ำ (หรือแรม 14 ค่ำ กรณีเดือนขาด)

ในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เราเรียกวันธรรมสวนะ ขึ้น-แรม 8 ค่ำ ว่า "วันศีลน้อย" และวันขึ้น-แรม 15 ค่ำ (หรือ 14 ค่ำ) ว่า "วันศีลใหญ่"

ปี พ.ศ.2499 ได้มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องกำหนดเวลาทำงานและวันหยุดราชการ กำหนดให้หยุดราชการประจำสัปดาห์ในวันธรรมสวนะ (วันพระ) และวันอาทิตย์ โดยให้เหตุผลว่า ประเทศไทยเรามีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และนับพุทธศักราชเป็นปีทางราชการ จึงสมควรจะให้วันหยุดในวันธรรมสวนะ เพื่อให้ข้าราชการและประชาชนได้รำลึกถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาและยึดมั่นในพระรัตนตรัย จะได้ประพฤติในทางที่ชอบที่ควร อันก่อให้เกิดความเรียบร้อยในสังคม

น่าเสียดายที่ประกาศฉบับนี้ใช้บังคับไม่นานก็ต้องยกเลิกไป เพราะรัฐบาลไทยมุ่งพัฒนาระบบราชการตามแบบชาติตะวันตกดังที่ทราบกัน

หลักธรรมสำคัญที่ชาวพุทธทุกคนควรนำไปปฏิบัติในวันธรรมสวนะนี้มี 3 ประการ คือ

ทาน หมายถึง การให้ แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ อามิสทาน ได้แก่ การให้ปันสิ่งของ เสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย ธรรมทาน ได้แก่ ให้ความรู้ วิทยาการ ให้คำแนะนำ ปรีชาชี้แนะ และให้ขวัญกำลังใจ และ อภัยทาน ได้แก่ การให้อภัย

ศีล หมายถึง การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย ด้วยการรักษาศีลห้า และการมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎกติกาของสังคม

ภาวนา หมายถึง การฝึกสมาธิให้จิตสงบและพัฒนาปัญญาด้วยการเจริญวิปัสสนา นอกจากนี้ ภาวนา ยังหมายถึง การทำวัตรสวดมนต์และการฟังธรรม การเจริญจิตภาวนา อบรมจิตใจ ให้สงบเยือกเย็น ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่เครียด ไม่กังวลมีชีวิตอยู่ด้วยปิติสุข และมีสมาธิแน่วแน่ หนักแน่น อันจะช่วยให้หลับสนิท ความคิดแจ่มใส ความจำดีและมีสติปัญญาเฉียบแหลม

ภาวนา ในพระพุทธศาสนาโดยทางอ้อมรวมถึงการทำวัตรสวดมนต์ การฟังธรรม แต่โดยตรง หมายถึงการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ส่วนวัตถุประสงค์เพื่อให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของวันธรรมสวนะ รวมทั้งหลักธรรมที่เกี่ยวข้องและแนวปฏิบัติที่ควรปฏิบัติ และให้พุทธศาสนิกชนมีทักษะในการคิดและการ ปฏิบัติตนอย่างถูกต้องในวันธรรมสวนะ และสามารถเลือกสรรหลักธรรม คือ ทาน ศีล ภาวนา ไปใช้ในการ ดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนและสังคม

กิจกรรมที่ควรยึดถือและปฏิบัติ เช่น ทำความสะอาดบ้าน ประดับธงชาติและธงธรรมจักร และจัดแต่ง ที่บูชาประจำบ้าน นำครอบครัวไปบำเพ็ญกุศล ทำบุญตักบาตร บริจาคทาน ในกรณีที่เป็นวันหยุด ปฏิบัติธรรม ที่วัด รักษาศีล ไหว้พระ สวดมนต์ ฟังธรรม เจริญภาวนา ในกรณีที่เป็นวันหยุด ทำความสะอาดบริเวณโรงเรียน ประดับธงชาติและธงธรรมจักร และจัดแต่งโต๊ะหมู่บูชา

หากพุทธศาสนิกชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของวันธรรมสวนะ รวมทั้งหลักธรรมที่ เกี่ยวข้องและแนวปฏิบัติที่ควรปฏิบัติ ก็จะทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และเห็นคุณค่า ของการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางสายกลาง และเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีรู้จักปฏิบัติตนตามหน้าที่ชาวพุทธ ได้อย่างถูกต้อง

วันเข้าพรรษา

วันเข้าพรรษาเป็นวันสำคัญในพุทธศาสนาวันหนึ่ง ที่พระสงฆ์อธิษฐานว่าจะพักประจำอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง ตลอดช่วงฤดูฝนที่มีกำหนดเป็นระยะเวลา 3 เดือน ตามที่พระธรรมวินัยบัญญัติไว้ โดยไม่ไปค้างแรมที่อื่น "เข้าพรรษา" แปลว่า "พักฝน" หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ต้องอยู่ประจำ ณ วัดใดวัดหนึ่งระหว่างฤดูฝน โดยเหตุที่พระภิกษุในสมัยพุทธกาล มีหน้าที่จะต้องจาริกโปรดสัตว์ และเผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอนแก่ประชาชนไปในที่ต่าง ๆ ไม่จำเป็นต้องมีที่อยู่ประจำ แม้ในฤดูฝน ชาวบ้านจึงตำหนิว่าไปเหยียบข้าวกล้าและพืชอื่น ๆ จนเสียหาย พระพุทธเจ้าจึงทรงวางระเบียบการจำพรรษาให้พระภิกษุอยู่ประจำที่ตลอด 3 เดือน ในฤดูฝน คือ เริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ของทุกปี เรียกว่า "ปฐมาสนี" หรือ "ปฐมาสนี"

ถ้าปีใดมีเดือน 8 สองครั้ง ก็เลื่อนมาเป็นวันแรม 1 ค่ำ เดือนแปดหลัง และออกพรรษาในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เรียกว่า "ปวารณา" เว้นแต่มีกิจธุระคือเมื่อเดินทางไปแล้วไม่สามารถจะกลับได้ในเดียวนั้น ก็ทรงอนุญาตให้ไปแรมคืนได้ คราวหนึ่งไม่เกิน 7 คืน เรียกว่า "สัตตาหะ" หากเกินกำหนดนี้ถือว่าไม่ได้รับประโยชน์แห่งการจำพรรษา จัดว่าพรรษาขาด

สำหรับข้อยกเว้นให้ภิกษุจำพรรษาที่อื่นได้ โดยไม่ถือเป็นการขาดพรรษา เว้นแต่เกิน 7 วัน ได้แก่

1. การไปรักษาพยาบาลภิกษุ หรือบิดามารดาที่เจ็บป่วย
2. การไประงับภิกษุสามเณรที่อยากจะสึกมิให้สึกได้
3. การไปเพื่อกิจธุระของคณะสงฆ์ เช่น การไปหาอุปกรณ์มาซ่อมกุฏิที่ชำรุด
4. หากทายกนิมนต์ไปทำบุญ ก็ไปฉลองศรัทธาในการบำเพ็ญกุศลของเขาได้

นอกจากนี้หากระหว่างเดินทางตรงกับวันหยุดเข้าพรรษาพอดี พระภิกษุสงฆ์เข้ามาทันในหมู่บ้านหรือในเมืองก็พอจะหาที่พักพิงได้ตามสมควร แต่ถ้ามาไม่ทันก็ต้องพึ่งโคนไม้ใหญ่เป็นที่พักแรม ชาวบ้านเห็นพระได้รับความลำบากเช่นนี้ จึงช่วยกันปลูกเพิง เพื่อให้ท่านได้อาศัยพักฝน รวมกันหลาย ๆ องค์ ที่พักดังกล่าวนี้เรียกว่า "วิหาร" แปลว่า ที่อยู่สงฆ์ เมื่อหมดแล้ว พระสงฆ์ท่านออกจาริกตามกิจของท่านครั้ง ถึงหน้าฝนใหม่ท่านก็กลับมาพักอีก เพราะสะดวกดี แต่บางท่านอยู่ประจำเลย บางทีเศรษฐีมีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ก็เลือกหาสถานที่สงบเงียบไม่ห่างไกลจากชุมชนนัก สร้างที่พัก เรียกว่า "อาราม" ให้เป็นที่อยู่ของสงฆ์ดังเช่นปัจจุบันนี้

ทั้งนี้ โดยปกติเครื่องใช้สอยของพระตามพุทธานุญาตให้มีประจำตัวนั้น มีเพียงอัฐบริวาร อันได้แก่ สบง จีวร สังฆาฏิ เข็ม บาตร รัดประคด หม้อกรองน้ำ และมีดโกน และกว่าพระท่านจะหาที่พักแรมได้ บางทีก็ถูกฝนต้นฤดูเปียกปอนมา ชาวบ้านที่ใจบุญจึงถวายผ้าอาบน้ำฝนสำหรับให้ท่านได้ผลัดเปลี่ยน และถวายของจำเป็นแก่กิจประจำวันของท่านเป็นพิเศษในเข้าพรรษา นับเป็นเหตุให้มีประเพณีทำบุญเนื่องในวันนี้สืบมา

อย่างไรก็ตาม แม้การเข้าพรรษาจะเป็นเรื่องของพระภิกษุ แต่พุทธศาสนิกชนก็ถือเป็นโอกาสดีที่จะได้ทำบุญรักษาศีล และชำระจิตใจให้ผ่องใส ก่อนวันเข้าพรรษาชาวบ้านก็จะไปช่วยพระทำความสะอาดเสนาสนะ ซ่อมแซมกุฏิวิหารและอื่น ๆ พอถึงวันเข้าพรรษาก็จะไปร่วมทำบุญตักบาตร ถวายเครื่องสักการะบูชา ดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องใช้ เช่น สบู่ ยาสีฟัน เป็นต้น พร้อมฟังเทศน์ ฟังธรรม และรักษาอุโบสถศีลกันที่วัด บางคนอาจตั้งใจงดเว้นอบายมุขต่าง ๆ เป็นกรณีพิเศษ เช่น งดเสพสุรา งดฆ่าสัตว์ เป็นต้น อนึ่ง บิดามารดามักจะจัดพิธีอุปสมบทให้บุตรหลานของตน โดยถือกันว่าการเข้าบวชเรียนและอยู่จำพรรษาในระหว่างนี้จะได้รับอานิสงส์อย่างสูง

วันเข้าพรรษา นอกจากนี้ ยังมีประเพณีสำคัญที่ขาดไม่ได้เลย คือ "ประเพณีหล่อเทียนเข้าพรรษา" ประเพณีที่กระทำกันเมื่อใกล้ถึงฤดูเข้าพรรษา ซึ่งมีมาตั้งแต่โบราณกาล การหล่อเทียนเข้าพรรษานี้ มีอยู่เป็นประจำทุกปี เพราะในระยะเข้าพรรษา พระภิกษุจะต้องมีการสวดมนต์ทำวัตรทุกเช้า - เย็น และในการนี้จะต้องมีธูป - เทียนจุดบูชาด้วย พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จึงพร้อมใจกันหล่อเทียนเข้าพรรษาสำหรับให้พระภิกษุจุดเป็นการกุศลทานอย่างหนึ่ง เพราะเชื่อกันว่าในการให้ทานด้วยแสงสว่าง จะมีอานิสงส์เพิ่มพูนปัญญาหุดาสว่างไสว ตามชนบทนั้น การหล่อเทียนเข้าพรรษากันอย่างเอิกเกริกสนุกสนานมาก เมื่อหล่อเสร็จแล้ว ก็จะมีการแห่แหน รอบพระอุโบสถ 3 รอบ แล้วนำไปบูชาพระตลอดระยะเวลา 3 เดือน บางแห่งก็มีการประกวดการตกแต่ง มีการแห่แหนรอบเมืองด้วยริ้วขบวนที่สวยงาม

วันเข้าพรรษา กิจกรรมต่าง ๆ ที่ควรปฏิบัติในวันเข้าพรรษาร่วมกิจกรรมทำเทียนจำนำ ร่วมกิจกรรมถวายผ้าอาบน้ำฝน และจุดปัจจัย แก่พระภิกษุสามเณร ร่วมทำบุญ ตักบาตร ฟังธรรมเทศนา รักษาอุโบสถศีล อธิษฐานงดเว้นอบายมุขต่าง ๆ

วันอาสาฬหบูชา

วันอาสาฬหบูชา หมายถึง การบูชาในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 วันอาสาฬหบูชาเป็นวันที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก โดยการแสดงปฐมเทศนา โปรดพระปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน จนพระอัญญาโกณฑัญญะได้บรรลุธรรม และขอบวชเป็นพระภิกษुरुูปแรกในพระพุทธศาสนา จึงถือว่าวันนี้เป็นวันแรกที่มีพระสงฆ์เกิดขึ้นครบองค์พระรัตนตรัย

วันอาสาฬหบูชา เป็นวันที่สมเด็จพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดง พระปฐมเทศนา หรือการแสดง พระธรรมครั้งแรก หลังจากตรัสรู้ได้ 2 เดือน เป็นวันที่เริ่มประดิษฐานพระพุทธศาสนาเนื่องจากมีองค์ประกอบของ พระรัตนตรัยครบถ้วนคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นก่อนพุทธศักราช 45 ปี ในวันเพ็ญ (ขึ้น 15 ค่ำ) เดือน 8 ดวงจันทร์ เสวยมาฆฤกษ์

การแสดงพระปฐมเทศนา ได้ทรงแสดงแก่ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ปัจจุบันคือสารนาถ เมืองพาราณสี พระธรรมที่แสดงคือ อัมมจักกัปปวัตตนสูตร เมื่อเทศนาจบ พระโกณฑัญญะ หนึ่งในปัญจวัคคีย์ ผู้ประกอบด้วย พระโกณฑัญญะ พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานาม และพระอัสสชิ ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม มีความเห็นแจ้งชัดว่า ยม กิณจิ สมุทยธมมํ สพพนต์ นิโรธมมณติ สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งใดสิ่งนั้นย่อมดับไปเป็นธรรมดา

เมื่อได้ดวงตาเห็นธรรมจึงขออุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าก็ประทานอุปสมบทให้ ด้วยวิธีที่เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา โดยกล่าวคำว่า เธอจงเป็นภิกษุมาเกิด พระโกณฑัญญะจึงเป็น พระอริยสงฆ์องค์แรก

คำว่าอัมมจักกัปปวัตตนสูตร แปลว่าสูตรของการหมุนวงล้อแห่งพระธรรมให้เป็นไปมีความโดยย่อว่า ที่สุด 2 อย่างที่บรรพชิตไม่ควรประพฤติปฏิบัติคือ การประกอบตนให้อยู่ในความสุขด้วยกาม ซึ่งเป็นธรรมอันเลวเป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ที่สุดอีกทางหนึ่งคือ การประกอบกามารมณ์ทำให้เกิดความลำบาก ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

การดำเนินตามทางสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดทั้งสองอย่างนั้น เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาและญาณให้เกิด เป็นไปเพื่อความสงบระงับ ความรู้ยิ่ง ความตรัสรู้ และนิพพานทางสายกลาง ได้แก่ อริยมรรค มีองค์แปด คือ ปัญญาอันเห็นชอบ ดำริห์ชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ และตั้งใจชอบ อริยสัจสี่ คือความจริงอันประเสริฐที่พระองค์ค้นพบ มี 4 ประการได้แก่

ความทุกข์ ได้แก่ ความเกิด ความแก่ ความตาย ความได้พบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ปราศจากสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้น ว่าโดยย่อ อุปาทานในขันธ 5 เป็นทุกข์

สาเหตุแห่งทุกข์ ได้แก่ ตัณหาความทะยานอยาก อันทำให้เกิดอีกความกำหนัด เพลิดเพลินใน
อารมณ์ คือการตามหา ความทะยานอยากในกาม ภวตัณหา ความทะยานในภพ วิภวตัณหา ความทะยาน
อยากในความไม่มีภพ

ความดับทุกข์ โดยการดับตัณหาด้วยอริยมรรค คือ วิราคะ สละ ดับ ปล่อยไป ไม่พัวพัน

หนทางปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การ
เจรจาชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความพยายามชอบ การระลึกรู้ชอบ และการตั้งจิตมั่นชอบ

ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแก่พระองค์ว่า

นี่เป็นทุกข์ อันควรกำหนดรู้ และพระองค์ ได้กำหนดรู้แล้ว

นี่เป็นสาเหตุแห่งทุกข์ อันควรละ และพระองค์ ได้ละแล้ว

นี่เป็นความดับทุกข์ อันควรทำให้แจ้ง และพระองค์ ได้ทำให้แจ้งแล้ว

นี่เป็นหนทางดับทุกข์ อันควรเจริญ และพระองค์ ได้เจริญแล้ว

สรุปได้ว่า ปัญญาอันรู้เห็นแจ้งชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ 4 มีรอบ 3 มีอาการ 12 คือ ขั้น
แรก รู้ว่า อริยสัจแต่ละอย่างนั้นเป็นอย่างไร ขั้นที่สองรู้ว่าควรจะทำอย่างไรในอริยสัจแต่ละประการนั้น และขั้น
ที่ 3 พระองค์ได้ กระทำตามนั้นสำเร็จเสร็จแล้ว

พระองค์ทรงเห็นว่า จากการที่พระองค์ทรงค้นพบ คือตรัสรู้อริยสัจ 4 ประการนี้ การที่พระองค์ทรง
กล่าวปฏิญาณ ว่าเป็นผู้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เพราะพระองค์ได้รู้เห็นแจ้งชัดตามความเป็นจริง ใน
อริยสัจ 4 มี รอบ 3 มีอาการ 12 อย่างหมดจดดีแล้ว

เมื่อพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประกาศพระธรรมจักร ให้เป็นไปแล้ว ได้มีการ
บันลือต่อ ๆ กันไปให้ทราบทั่วกันว่า พระธรรมอันยอดเยี่ยมที่พระองค์ทรงประกาศให้เป็นไปแล้ว ณ ป่าอิสิป
ตนมฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสี อันใคร ๆ ในโลกจะปฏิเสธไม่ได้

วันอาสาฬหบูชามีเหตุการณ์สำคัญในทางพระพุทธศาสนาอยู่ 3 ประการคือ

1. เป็นวันแรกที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนา โดยทางแสดงพระปฐมเทศนา คือ
ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ประกาศสัจธรรมอันเป็นองค์แห่งพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณที่พระองค์ตรัสรู้ ให้เป็น
ที่ประจักษ์แก่ สรรพสัตว์ทั้งหลาย

2. เป็นวันแรกที่บังเกิดพระอริยสงฆ์สาวกขึ้นในโลก คือ พระโกณฑัญญะ เมื่อได้ฟังพระปฐมเทศนาจบ ได้ดวงตาเห็นธรรม ได้หลุดลอกจากอุปสมบท และพระพุทธเจ้าได้ประทานอุปสมบทให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ในวันนั้น

3. เป็นวันแรกที่บังเกิดพระรัตนตรัย คือ พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตน และพระสังฆรัตนะ ขึ้นในโลกอย่างสมบูรณ์บริบูรณ์

วันวิสาขบูชา

วันวิสาขบูชา หมายถึง การบูชาในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า 3 ประการ คือ เป็นวันประสูติ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และปรินิพพาน

ความหมาย คำว่า "วิสาขบูชา" หมายถึงการบูชาในวันเพ็ญเดือน 6 วิสาขบูชา ย่อมาจาก " วิสา - ขุรณมีบูชา " แปลว่า " การบูชาในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ " ถ้าปีใดมีอธิกมาส คือ มีเดือน 8 สองหน ก็เลื่อนไปเป็นกลางเดือน 7

ความสำคัญ วันวิสาขบูชา เป็นวันสำคัญยิ่งทางพระพุทธศาสนา เพราะเป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ คือเกิด ได้ตรัสรู้ คือสำเร็จ ได้ปรินิพพาน คือ ดับ เกิดขึ้นตรงกันทั้ง 3 คราวคือ

1. เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะ ประสูติ ที่พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์กับเทวทหะ เมื่อเช้าวันศุกร์ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ปีจอ ก่อนพุทธศักราช 80 ปี

2. เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้าเมื่อพระชนมายุ 35 พรรษา ณ ใต้ร่มไม้ศรีมหาโพธิ์ ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ในตอนเช้ามืดวันพุธ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ปีระกา ก่อนพุทธศักราช 45 ปี หลังจากออกผนวชได้ 6 ปี ปัจจุบันสถานที่ตรัสรู้แห่งนี้เรียกว่า พุทธคยา เป็นตำบลหนึ่งของเมืองคยา แห่งรัฐพิหารของอินเดีย

3. หลังจากตรัสรู้แล้ว ได้ประกาศพระศาสนา และโปรดเวไนยสัตว์ 45 ปี พระชนมายุได้ 80 พรรษา ก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน เมื่อวันอังคาร ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ปีมะเส็ง ณ สาลวโนทยาน ของมัลลกษัตริย์ เมืองกุสินารา แคว้นมัลละ (ปัจจุบันอยู่ในเมือง กุสินคร) แคว้นอุตตรประเทศ ประเทศอินเดีย

นับว่าเป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์ยิ่ง ที่เหตุการณ์ทั้ง 3 เกี่ยวกับวิถีชีวิตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งมีช่วงระยะเวลาห่างกันนับเวลาหลายสิบปี บังเอิญเกิดขึ้นในวันเพ็ญเดือน 6 ดังนั้นเมื่อถึงวันสำคัญ เช่นนี้ ชาวพุทธทั้งคฤหัสถ์ และบรรพชิตได้พร้อมใจกันประกอบพิธีบูชาพระพุทธองค์เป็นการพิเศษ เพื่อน้อมรำลึกถึงพระกรุณาธิคุณ พระปัญญาธิคุณ และพระบริสุทธิคุณ ของพระองค์ท่าน ผู้เป็นดวงประทีปของโลก

วันวิสาขบูชานี้ ปรากฏตามหลักฐานว่า ได้มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ซึ่งสันนิษฐานว่า คงจะได้แบบอย่าง มาจากลังกา กล่าวคือ เมื่อประมาณ พ.ศ. 420 พระเจ้ากาติกราช กษัตริย์แห่งกรุงลังกา ได้ประกอบพิธีวิสาขบูชาอย่าง มโหฬาร เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา กษัตริย์ลังกาในรัชกาลต่อ ๆ มา ก็ทรงดำเนินรอยตาม แม้ปัจจุบันก็ยังถือปฏิบัติอยู่

สมัยสุโขทัยนั้น ประเทศไทยกับประเทศลังกามีความสัมพันธ์ด้านพระพุทธศาสนาใกล้ชิดกันมาก เพราะพระสงฆ์ชาวลังกา ได้เดินทางเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเชื่อว่าได้นำการประกอบพิธีวิสาขบูชา มาปฏิบัติในประเทศไทยด้วยในหนังสือนางนพมาศได้กล่าวบรรยายการประกอบพิธีวิสาขบูชาสมัยสุโขทัยไว้ พอสรุปใจความได้ว่า " เมื่อถึงวันวิสาขบูชา พระเจ้าแผ่นดิน ข้าราชการบริพาร ทั้งฝ่ายหน้า และฝ่ายใน ตลอดทั้ง ประชาชนชาวสุโขทัยทั่วทุก หมู่บ้านทุกตำบล ต่างช่วยกันทำความสะอาด ประดับตกแต่งพระนครสุโขทัยเป็น การพิเศษ ด้วยดอกไม้ของหอม จุดประทีปโคมไฟแลดูสว่างไสวไปทั่วพระนคร เป็นการอุทิศบูชาพระรัตนตรัย เป็นเวลา 3 วัน 3 คืน พระมหากษัตริย์ และบรมวงศานุวงศ์ ก็ทรงศีล และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ ครั้น ตกเวลาเย็น ก็เสด็จพระราช ดำเนิน พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ และนางสนองพระโอษฐ์ตลอดจน ข้าราชการทั้งฝ่ายหน้า และฝ่ายใน ไปยังพระ อารามหลวง เพื่อทรงเวียนเทียนรอบพระประธานส่วนชาว สุโขทัยชวนกันรักษาศีล ฟังธรรมเทศนา ถวายสลากภัต ถวายสังฆทาน ถวายอาหารบิณฑบาต แต่พระภิกษุ สามเณรบริจาครทรัพย์แจกเป็นทานแก่คนยากจน คนกำพร้า คนอนาถา คนแก่ คนพิการ บางพวกก็ชวนกันสละ ทรัพย์ ปลอยสัตว์ 4 เท้า 2 เท้า และเต่า ปลา เพื่อชีวิตสัตว์ให้เป็นอิสระ โดยเชื่อว่าจะทำให้คนอายุ ยืนยาว ต่อไป "ในสมัยอยุธยา สมัยธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ด้วยอำนาจอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ เข้า ครอบงำประชาชนคนไทย และมีอิทธิพลสูงกว่าอำนาจของพระพุทธศาสนา จึงไม่ปรากฏหลักฐานว่า ได้มีการ ประกอบพิธีบูชาในวันวิสาขบูชา จนมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุง รัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2360) ทรงดำริกับ สมเด็จพระสังฆราช (มี) สำนักวัดราชบูรณะ มีพระราชประสงค์จะให้ ฟั่นฟู การประกอบพระราชพิธีวันวิสาขบูชาขึ้นใหม่ โดย สมเด็จพระสังฆราช ถวายพระพรให้ทรงทำขึ้น เป็น ครั้งแรกในวันขึ้น 14 ค่ำ 15 ค่ำ และวันแรม 1 ค่ำ เดือน 6 พ.ศ. 2360 และให้จัดทำตามแบบอย่างประเพณี เดิมทุกประการ เพื่อมีพระประสงค์ให้ประชาชนประกอบการบุญการกุศล เป็นหนทางเจริญอายุ และอยู่เย็น เป็นสุขปราศจากทุกข์โศกโรคภัย และอุปัทวันตรายต่างๆ โดยทั่วหน้ากันฉะนั้น การประกอบพิธีในวันวิสาขบู ชาในประเทศไทย จึงได้รื้อฟื้นให้มีขึ้นอีกครั้งหนึ่งในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 และถือปฏิบัติมาจวบจนกระทั่งปัจจุบันการจัดงานเฉลิมฉลองในวันวิสาขบูชาที่ยิ่งใหญ่กว่ายุคทุกสมัย คง ได้แก่การจัดงานเฉลิมฉลอง วันวิสาขบูชา พ.ศ.2500 ซึ่งทางราชการเรียกว่างาน " ฉลอง 25 พุทธศตวรรษ " ตั้งแต่วันที่ 12 ถึง 18 พฤษภาคม รวม 7 วัน ได้จัดงานส่วนใหญ่ขึ้นที่ท้องสนามหลวง ส่วนสถานที่ราชการ และ วัดอารามต่างๆ ประดับธงทิวและโคมไฟสว่างไสวไปทั่วพระ ราชอาณาจักร ประชาชนถือศีล 5 หรือศีล 8 ตาม ศรัทธาตลอดเวลา 7 วัน มีการอุปสมบทพระภิกษุสงฆ์รวม 2,500 รูป ประชาชน งดการฆ่าสัตว์ และงดการดื่ม สุรา ตั้งแต่วันที่ 12 ถึง 14 พฤษภาคม รวม 3 วัน มีการก่อสร้าง พุทธมณฑล จัดภัตตาหาร เลี้ยงพระภิกษุสงฆ์ วันละ 2,500 รูป ตั้งโรงทานเลี้ยงอาหารแก่ประชาชน วันละ 200,000 คน เป็นเวลา 3 วัน ออกกฎหมาย สงวนสัตว์ป่าในบริเวณนั้น รวมถึงการฆ่าสัตว์ และจับสัตว์ในบริเวณวัด และหน้าวัดด้วย และได้มีการปฏิบัติ ธรรมเนียมยิ่งใหญ่ อย่างพร้อมเพรียงกัน เป็นกรณีพิเศษ ในวันวิสาขบูชาปีนั้นด้วย

วันมาฆบูชา

วันมาฆบูชา เป็นวันสำคัญของพระพุทธศาสนาวันหนึ่ง ซึ่งเป็นที่รู้กันว่า เป็นวันเกิดพระธรรม ถือว่าเป็นวันที่ พระพุทธเจ้า ได้ประกาศ หลักธรรม คำสั่งสอนของพระองค์ เพื่อให้พระอรหันต์ทั้งหลาย ที่มาประชุมกันในวันนั้น นำไปเผยแผ่

วันมาฆบูชา เป็นวันบูชาพิเศษที่ต้องทำในวันเพ็ญเดือนมาฆะ หรือในวันที่พระจันทร์เสวยมาฆฤกษ์

(ซึ่งโดยปกติทำกันในกลางเดือน ๓ แต่ถ้าปีใดมีอธิกมาส คือ เดือนแปดสองแปด ก็เลื่อนไปกลางเดือน ๔)

ถือกันว่าเป็นวันสำคัญ เพราะวันนี้ เป็นวันคล้ายกับ วันประชุมกันเป็นพิเศษ แห่งพระอรหันตสาวก โดยมีได้มีการนัดหมาย ซึ่งเรียกว่า วันจาตุรงคสันนิบาต ซึ่งได้มีขึ้น ณ บริเวณเวฬุวันมหาวิหาร หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้เป็นเวลานานได้ ๔ เดือน

วันนี้เอง ที่พระพุทธองค์แสดง "โอวาทปาฏิโมกข์" ซึ่งถือกันว่าเป็นหลักคำสอนที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา

จาตุรงคสันนิบาต คือ การประชุมพร้อมด้วยองค์ ๔ คือ

๑. วันนั้น เป็นวันมาฆปุรณมี คือวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำกลางเดือนมาฆะ จึงเรียกว่า มาฆบูชา

๒. พระภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป มาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย (สาเหตุของการชุมนุม)

๓. พระภิกษุทั้งหมดล้วนเป็นพระอรหันต์ ประเภทฉฬภิญญา คือ ได้อภิญญา ๖

๔. พระภิกษุ เหล่านั้น ทั้งหมด ได้รับการอุปสมบทจากพระพุทธเจ้าโดยตรง (เอหิภิกขุอุปสมบทา)

โอวาทปาฏิโมกข์ เป็นหลักคำสอนที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึง จุดหมาย หลักการ และวิธีการของพระพุทธศาสนาไว้อย่างครบถ้วน

๑. จุดหมายของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน (นิพพานํ ปรมํ วทนติ พุทธา)

๒. หลักการของพระพุทธศาสนา คือ ต้องมีความอดทน ในการฝึกตนเอง เพื่อบรรลุจุดหมาย (ขณติ ปรมํ ตโป ตีติกขา) ต้องประกอบด้วย

ก. ไม่ทำความชั่วโดยประการทั้งปวง ทั้งทางกาย วาจา และทางใจ (สพฺพปาปสฺส อภินฺน)

ข. ทำความดีทั้งทางกาย วาจา และใจ (กุสลสุสมปทา) การไม่ทำความชั่วนั้น จะเรียกว่า เป็นคนดียังไม่ได้ การเป็นคนดี จะต้องทำความดี ทั้งทางกาย วาจา ใจ มีฉะนั้นแล้ว คนปัญญาอ่อน คนเป็นอัมพาต เป็นต้น ก็จะเป็นคนดีไปหมด

ค. การชำระจิตใจให้สะอาด ผ่องใส สงบ (สจิตฺตปริโยทปนํ)

๓. วิธีการที่จะบรรลุจุดหมาย คือ ต้องฝึกอบรมตนแบบต่อเนื่อง ให้เกิดมรรคสามัคคี คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ** รวมพลังกัน เหมือนเชือก ๘ เกลียว หรือให้มี ศีล สมาธิ และปัญญา รวมพลังกัน เหมือนเชือก ๓ เกลียว พัฒนากาย วาจา ใจ ให้พุดดี ทำดี คิดดี ไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ หรือ ราคะ โมหะ ไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งกิเลส ตัณหา หรือความใคร่ ความอยากมี อยากเป็น แบบมีติดบอด ความไม่ อยากมี ไม่อยากเป็น ที่มันเป็นไปไม่ได้ เช่น ไม่อยากเป็นคนเสื่อมลาภ, ยศ, สรรเสริญ, สุข เป็นต้น โดยอาศัยวิธีการดังต่อไปนี้.

ก. ฝึกวาจา ระวังเสมอ มิให้กล่าวคำเท็จ คำหยาบ คำส่อเสียด คำเพ้อเจ้อ (อนุปวาโท)

ข. ฝึกกาย ระวังเสมอมิให้มีการฆ่า ทำลายชีวิต ตลอดจนจนถึงการเบียดเบียนทางกาย (อนุปฆาโต)

ค. ละเว้นข้อที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสห้ามไว้ และทำตามข้อที่พระพุทธองค์อนุญาต (ปาฏิโมกฺข เจ สัมโม)

ง. รู้จักประมาณในการบริโภค อาหาร ตลอดจน รู้จักประมาณในการใช้สอยปัจจัย ๔

(มตฺตญฺญตา จ ภตฺตสฺสมิ)

จ. ฝึกตนอย่างจริงจัง ในที่ที่สัจจากสิ่งรบกวน (ปนฺตน จ สยนาสนํ)

ฉ. ภาวนาอยู่เสมอ คือ พัฒนาตนเองให้พ้นจากอำนาจของกิเลสตัณหา การภาวนา หมายถึง การ ใช้ทั้งสมาธิ และวิปัสสนา แก้ปัญหา หรือจัดการกับกิเลส (อภิจิตฺเต จ อาโยโค) เป็นการตรวจสอบตัวเองอยู่ เสมอ มิให้จิตใจเศร้าหมอง ให้จิตใจผ่องใสอยู่เสมอ (สจิตฺตปริโยทปนํ)

จุดหมาย หลักการ และวิธีการ ที่พระพุทธเจ้าได้ประกาศไว้จะเป็นไปด้วยดี และบรรลุวัตถุประสงค์ที่ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายไว้นั้น พระองค์ได้ย้ำเตือนไว้ว่า จะต้องปฏิบัติตนให้เป็นอย่างบรรพชิต และเป็นอย่าง สมณะ คือ เว้นจากความชั่วทุกประการ และเป็นผู้ปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่าง เพื่อระงับบาปอกุศล ได้แก่ ผู้ปฏิบัติ ธรรม เพื่อเป็นอริยบุคคล ทั้งไม่เบียดเบียนและไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่คนที่ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ทั้งหลาย (น หิ ปพฺพชิตํ ปฺรฺพชาตี สมฺณ โหติ ปรี วิหฺรฺยฺนโต)

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

สัมมาทิฐิ	ความเห็นชอบ
สัมมาสังกัปปะ	ความดำริชอบ
สัมมาวาจา	การพูดจาชอบ
สัมมากัมมันตะ	การทำงานชอบ
สัมมาอาชีวะ	การเลี้ยงชีวิตชอบ
สัมมาวายามะ	ความพากเพียรชอบ
สัมมาสติ	ความระลึกชอบ
สัมมาสมาธิ	ความตั้งใจมั่นชอบ

อภิญญา ๖

อภิญญา คือความรู้อันยอดเยี่ยมมี ๖ ประการได้แก่

๑. แสดงฤทธิ์ได้ (อิทธิวิธี)
๒. หูทิพย์ (ทิพยโสต)
๓. รู้จักกำหนดใจผู้อื่น (เจโตปริยญาณ)
๔. ระลึกชาติได้ (ปุพเพนิวาสานุสติญาณ)
๕. ตาทิพย์ (ทิพยจักษุ)

๖. ทำอัสวะกิเลสให้สิ้นไป-คือญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอัสวะทั้งหลาย (อาสวัชฌญาณ)

สาเหตุของการชุมนุมครั้งนี้เนื่องจากภิกษุเหล่านั้นล้วนเคยนับถือศาสนาพราหมณ์มาก่อนและในวันเพ็ญเดือนมาฆะเป็นวันที่ทางศาสนาพราหมณ์ได้ประกอบพิธีศิวาราตรี คือ การลอยบาปในแม่น้ำคงคา และประกอบพิธีสักการบูชาพระเป็นเจ้าในเทวสถาน เมื่อถึงวันนั้น พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าซึ่งเคยประกอบพิธีดังกล่าวจึงต่างพากันไปเฝ้าพระพุทธองค์

วันออกพรรษา

วันออกพรรษา เป็นวันที่พุทธบริษัททั้งชาววัดและชาวบ้าน ได้พร้อมใจกันกระทำบุญกุศลต่าง ๆ ตามคติประเพณีที่เคยประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาแต่โบราณกาล เช่นมีการตักบาตรเทโว หรือเรียกตักบาตรดาวดึงส์ เป็นต้น "วันออกพรรษา" มีสาเหตุเนื่องมาจาก "วันเข้าพรรษา" ที่มีมาแล้วเมื่อวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๘ อันเป็นวันที่พระภิกษุทั้งหลายอธิษฐานใจเข้าอยู่พรรษาครบไตรมาส คือ ๓ เดือน ตามพระพุทธานุญาต โดยไม่ไปค้างแรมค้างคืนนอกสถานที่ที่ท่านตั้งใจอยู่ไว้ เมื่อมีวันเข้าพรรษาก็จำเป็นต้องมีวันออกพรรษา ซึ่งวันออกพรรษา ซึ่งวันออกพรรษาดตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ (เพ็ญเดือน ๑๑) ของทุกปี วันออกพรรษา เป็นวันสุดท้ายแห่งการจำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ หมายถึงพระภิกษุสงฆ์ได้จำพรรษาครบกำหนดไตรมาส ตามพระพุทธานุญาตแล้ว ท่านมีสิทธิ์ที่จะจาริกไปพักค้างคืนที่อื่นได้ ไม่ผิดพระพุทธานุญาตและยังได้รับอานิสงส์ (ผลดี) คือ

๑. ไปไหนไม่ต้องบอกลา

๒. ไม่ต้องถือผ้าไตรครบชุด

๓. ลาภที่เกิดขึ้นแก่ท่านมีสิทธิ์รับได้

๔. โอกาสได้อนุโมทนาบุญและได้รับอานิสงส์คือได้รับการขยายเวลาของอานิสงส์นั้นออกไปอีก ๔ เดือน

อนึ่ง มีชื่อเรียกวันออกพรรษาอีกอย่างหนึ่งว่า "วันปวารณา หรือ วันมหาปวารณา" มีความหมายว่าพระภิกษุทั้งหลายทั้งพระผู้ใหญ่และพระผู้น้อยต่างเปิดโอกาสอนุญาตแก่กันและกัน ให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้มีคำกล่าวปวารณาเป็นภาษาบาลี ว่า "สังฆมกันเเต ปะวาเรมิ ทิฏฐะนะ วา สุตตะนะ วา ปะริสังกายะ วา เวทันทุ มัง อายัสมันโต อะนุกัปปัง อุปาทายะ ปัสสันโต ปฏิกะริสสามิ" แปลว่า ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ กระผมขอปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นหรือได้ฟังก็ตาม ขอท่านทั้งหลายโปรดอนุเคราะห์ ว่ากล่าวตักเตือนกระผมด้วย เมื่อกระผมมองเห็นแล้ว จักประพฤติดัวเสียเลยใหม่ให้ดี

การที่พระท่านกล่าวปวารณา (ยอมให้ว่ากล่าวตักเตือน) กันไว้ ในเมื่อต่างองค์ต่างต้องจากกันไปองค์ละทิศละทางท่านเกรงว่าอาจมีข้อประพฤติปฏิบัติที่ไม่ดีไม่งามเกิดขึ้น โดยตัวท่านเองรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือมองไม่เห็นเหมือนผิงเข้าตาตัวเอง แม้ผลจะอยู่ชิดติดกับลูกนัยน์ตา เราก็ไม่สามารถมองเห็นผลนั้นได้ จำเป็นต้องไหว้วานขอร้องผู้อื่นให้มาช่วยดูหรือต้องใช้กระจกส่องดู เพราะฉะนั้น พระท่านจึงใช้วิธีการกล่าวปวารณาตักไว้เพื่อท่านรูปอื่นได้เห็นหรือแม้แต่ได้ยินได้ฟัง เรื่องดีไม่ดีไม่งามอะไรก็ตามให้กล่าวแนะนำตักเตือนได้ โดยไม่ต้องเกรงใจกันทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อยด้วยเจตนาดีต่อกัน คือ พระผู้ใหญ่ก็กล่าวตักเตือนพระผู้น้อยได้และพระผู้มี

อาวุธน้อยก็สามารถกล่าวชี้แนะถึงข้อไม่ดีของพระผู้ใหญได้เช่นกัน โดยที่พระผู้ใหญ่คือผู้มีอาวุธท่านก็มีได้ สำคัญตนผิดคิดว่าท่านทำอะไรแล้วถูกไปหมดทุกอย่าง

การกล่าวปวารณา เท่ากับเป็นการช่วยระมัดระวังข้อประพฤติปฏิบัติที่ไม่ดีของพระรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นจุดน้อยๆ นี่ที่จะลุกลามก่อความเสื่อมเสียไปถึงพระหมู่มาก และลุกลามไปถึงพระพุทธศาสนาอันเป็นจุดศูนย์ที่ใหญ่ได้ ท่านจึงใช้วิธีป้องกันไว้ก่อน ดีกว่าการแก้ไขในภายหลัง

ตัวอย่าง วันออกพรรษาหรือวันมหาปวารณาที่พระภิกษุทั้งหลายกระทำเช่นนี้ เป็นเครื่องมือชี้ให้เห็นวิธีการคอยสังวร คือ ตามระวัง ไม่ประมาท ไม่ยอมให้ความเลวร้ายเกิดขึ้นได้ เหมือนล้อมรั้วไว้ก่อนที่วัวจะหายไป ไม่ว่าจะอยู่ในเทศกาลเข้าพรรษาหรือออกพรรษา พระท่านจะประพฤติดี ปฏิบัติชอบตามระบอบของพระธรรมวินัยอยู่ตลอดเวลา

ส่วนพิธีของฆราวาสนั้นควรจะนำเอาพิธีปวารณาของพระท่านมาใช้ดูบ้าง ซึ่งจะมีผลดีที่เกิดขึ้นแก่กลุ่มชนที่อยู่รวมกัน ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวและสังคมต่าง ๆ และมีพิธีกรรมของฆราวาสที่เกี่ยวข้องกันในวันออกพรรษานี้ ก็ได้แก่การบำเพ็ญบุญกุศลต่าง ๆ เช่น การทำบุญตักบาตร รักษาศีล ฟังธรรม ณ วัดที่อยู่ใกล้เคียง

มีการทำบุญอันเป็นประเพณีที่นิยมกระทำกันมานานแล้วในวันออกพรรษาซึ่งเรียกว่า " ตักบาตรเทโว" หรือเรียกชื่อเต็มตามคำพระว่า "เทโวโรหนะ" แปลว่าการหยั่งลงจากเทวโลก หรือการตักบาตรนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ตักบาตรดาวดึงส์" และการตักบาตรเทโวนี้ จะกระทำในวันขึ้น ๑๕ เดือน ๑๑ หรือวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ก็ได้สุดแท้แต่จะเห็นพร้อมกัน

การทำบุญตักบาตรเทโวนี้ ท่านจัดเป็นกาลนาน คือ หนึ่งปีมีหนึ่งครั้ง และการกระบุญเช่นนี้ โดยยึดถือว่าเป็นวันคล้ายกับวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก ตามตำนานกล่าวว่า

เมื่อก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี พระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นไปจำพรรษา ณ บันฑุกัมพลศิลาอาสน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อทรงเทศนา "พระสัตตปรณาภิธรรม" คือพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ โปรดพระพุทธมารดา (ซึ่งทรงบังเกิดอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต)

ครั้นครบกำหนดการทรงจำพรรษาครบ ๓ เดือน พระพุทธเจ้าทรงปวารณาพระวัสสาแล้วเสด็จลงจากดาวดึงส์เทวโลกมาสู่มนุษยโลก ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ โดย เสด็จลงทางบันไดแก้วทิพย์ ซึ่งตั้งระหว่างกลางของบันไดทองทิพย์อยู่เบื้องขวาบันไดเงินทิพย์อยู่เบื้องซ้ายและหวั่นบันไดทิพย์ที่เทวดาเนรมิตขึ้นทั้ง ๓ พาด บนยอดเขาพระสิเนรุราช อันเป็นที่ตั้งแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนเชิงบันไดตั้งอยู่บนแผ่นศิลาใหญ่ใกล้ประตูเมืองสังกัสสนคร และสถานที่นั้นประชาชนถือว่าเป็นศุภนิมิตรสร้างพระเจดีย์ขึ้นเป็น "พุทธบูชาอนุสาวรีย์" เรียกว่า "อจลเจติย์"

อนึ่งในวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาสู่มนุษยโลกนั้น ประชาชนพร้อมกันไปทำบุญตักบาตรเป็นจำนวนมากสุดจะประมาณ พิธีที่กระทำกันในการตักบาตรเทโว ซึ่งถือตามประวัตินี้ก็เท่ากับทำบุญตักบาตร รับเสด็จพระพุทธเจ้าในคราวเสด็จลงมาจากเทวโลกนั่นเอง บางวัดจึงเตรียมการในคฤหส์ต์แต่งตัวเป็นเทวดาบ้าง เป็นพรหมบ้างแล้วอัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานบนบุษบกที่มีล้อเคลื่อน และมีบาตรตั้งอยู่ข้างหน้า พระพุทธรูปใช้คนลากนำหน้าพระสงฆ์ พวกทายกทายิกาตั้งแถวเรียงรายคอยใส่บาตร เป็นการกระทำให้ใกล้เคียงกับความจริงเพื่อเป็นการระลึกถึงพระพุทธเจ้า ส่วนอาหารที่นำมาทำบุญตักบาตรในวันนั้น มีข้าว กับข้าวต้มมัดได้ ข้าวต้มลูกโยนที่ห่อด้วยใบมะพร้าวหรือใบลำเจียกไว้หางยาวและข้าวต้มลูกโยนนี้มี ประวัติมาตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะตั้งใจอธิษฐานแล้วโยนไปให้ลงบาตรของพระพุทธเจ้า เนื่องจากมีคนมากเข้าไปใส่บาตรไม่ได้

ความมุ่งหมายของการปวารณากรรม

ปวารณากรรม มีความมุ่งหมายชัดเจนปรากฏอยู่ในคำที่สงฆ์ใช้ปวารณาซึ่งกันและกัน ดังนี้

- เป็นกรรมวิธีลดหย่อนผ่อนคลายข้อขุนข้องกลางแกลงที่เกิดจากความระวางสงสัย ให้หมดไปในที่สุด

- เป็นทางประสานรอยร้าว ที่เกิดจากผลกระทบกระทั้งในการอยู่ร่วมกัน ให้มีโอกาสกลับคืนดีตัว การให้โอกาสได้ปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน

- เป็นทางสร้างเสริมความสามัคคีในหมู่ให้กลมเกลียวอยู่ร่วมกันอย่างสนิทใจ

- เป็นแนวปฏิบัติให้เกิดความเสมอภาคกันในการแสดงความคิดเห็นว่ากล่าวตักเตือนได้โดยไม่จำกัดด้วย ยศ ชั้น พรรษา วัย

- ก่อให้เกิด "ภราดรภาพ" รู้สึกเป็นมิตรชิดเชื้อปรารถนาดี เอื้อเฟื้ออาทรเป็นพื้นฐาน นำไปสู่

พฤติกรรมอันพึงประสงค์ที่ติงานคล้าย ๆ กัน เรียกว่า ศีลสามัญญตา

พิธีตักบาตรเทโว (วันพระเจ้าเปิดโลก)

พิธีตักบาตรเทโว มีปรากฏในอรรถกถาธรรมบทว่าในขณะนั้นพระพุทธเจ้าจำพรรษาอยู่ในนครสาวัตถี พรรษาที่ ๒๕ ผู้คนในชมพูทวีปหันมาเลื่อมในพระพุทธศาสนาทำให้นักบวชของศาสนา อิจฉาเพราะเขาเหล่านั้นเดือดร้อนในการหาผู้ค้าจุนดูแลและขาดลาภสักการะจึงทำการกลั่นแกล้ง พระพุทธศาสนาโดยประการต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องฤทธิ์พระองค์และเหล่าสาวกของพระองค์เอง ศาสนาอื่นปลุกปั่นจนพระองค์ทรงห้ามเหล่าสาวกทั้งหลายแสดงฤทธิ์ พระองค์ก็งดแสดงฤทธิ์เช่นกัน จึงทำให้ศาสนาอื่นที่จะทำให้ศาสนาอื่น เช่น อาจารย์ทั้ง ๖ และศาสนาเซน ทำการโฆษณาชวนเชื่อว่า พระพุทธศาสนานั้นมีพระพุทธเจ้า และสาวกสิ้นฤทธิ์หมดแล้วอย่าไปนับถือเลยสู้พวกตนไม่ได้ยังมีฤทธิ์เหนือกว่า ควรจะมานับถือพวกตนดีกว่าพระพุทธเจ้า ทรงเห็นว่า ถือขึ้นปล่อยไว้เฉยต่อไป โดยไม่ตอบโต้บ้าง อาจเป็นผลเสียต่อพระพุทธศาสนา ดังนั้นวันเพ็ญอาสาฬหะ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ คือแสดงฤทธิ์เป็นคู่ ๆ ซึ่งก็มีปรากฏเพียงครั้งเดียวในครั้งนั้นทำให้ผู้ที่เคลือบแคลงสงสัย หันมานับถือศาสนาอย่างมั่นคงอีกครั้ง ในวันรุ่งขึ้นแรม ๑ ค่ำ เดือนอาสาฬหะ เป็นวันอธิฐานเข้าพรรษา พระพุทธเจ้าทรงประกาศจำพรรษาที่สระอโนดาตตามธรรมเนียมที่พระพุทธเจ้าทำกันมาเมื่อลาพระพุทธรูปแล้วก็เสด็จไป ณ ดาวดึงส์เทวโลกเพื่อโปรดพุทธมารดาด้วยพระอธิธรรม ๗ พอดิบเวลา ๓ เดือนของการโปรดพระพุทธมารดาด้วยพระอธิธรรมทั้ง ๗ ในวันเพ็ญเดือน ๑๑ ก็เสด็จกลับลงมายังโลกมนุษย์ ณ ที่ประตูเมือง สังกัสสนคร ท้าวสักกเทวราชพร้อมด้วยบริวารตามลงมาเสด็จทางบันไดสวรรค์จนถึงชั้นพิภพ พระพุทธเจ้าทรงใช้อิทธิฤทธิ์บรรดาลให้โลกทั้ง ๓ มี เทวโลก , มนุษย์โลก , สัตว์นรก มองเห็นกันทั้งหมด จึงเรียกวันนั้นว่า วันพระเจ้าเปิดโลกพอวันรุ่งขึ้นเป็นวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ผู้คนในชมพูทวีปพากันมาใส่บาตรพระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข การตักบาตรในครั้งนั้นได้นัดหมายกันมาก่อนเลยต่างคนก็ต่างมาด้วยศรัทธาจึงทำให้คนมามากมาย เมื่อมีมามากทำให้ไม่ถึงบาตรพระภิกษุสงฆ์ จึงเอาข้าวของตนห่อหรือปั้นเป็นก้อน โยนใส่บาตรพระด้วยเหตุนี้ต่อมาภายหลังจึงนิยมนำข้าวต้มลูกโยนใส่บาตรพระในวันเทโวเฉพาะ

พิธีตักบาตรเทโวโรหณะในสมัยปัจจุบัน

ตอนรุ่งอรุณของวันตักบาตรเทโว พระภิกษุสามเณรลงทำวัตรในพระอุโบสถ พอพระอาทิตย์ขึ้นก็สมมติว่า พระลงมาจากบันไดสวรรค์ บางทีก็มีดนตรีบรรเลงเพลงไทยเดิม สมมุติว่าเป็นพวกเทวดาบรรเลง ขับกล่อมตามส่งพระพุทธเจ้า ยังมีพวกแฟนตาซีอีก แต่งเป็นพวกยักษ์ เทวดา พระอินทร์ พรหม นางเทพธิดา นำหน้าขบวนพระภิกษุสามเณร ชาวบ้านก็จะใส่บาตรด้วยอาหารหวาน อาหารคาว ข้าวต้มลูกโยน ข้าวต้มมัด จึงเป็นสัญลักษณ์ของพิธีนี้

ภาคกลาง

จังหวัดนครปฐม ที่พระปฐมเจดีย์ พระภิกษุสามเณรจะมารวมกันที่องค์พระปฐมเจดีย์ แล้วก็เดินลงมาจากบันไดนาคหน้าวิหารพระร่วง สมมติว่าพระเดินลงมาจากบันไดสวรรค์ชาวบ้านก็คอยใส่บาตร

จังหวัดอุทัยธานีซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาสูง ณ วัดสะแกกรัง พระภิกษุจะเดินลงมาจากเขารับบิณฑบาตรจากชาวบ้าน อนึ่ง ขบวนพระภิกษุสงฆ์ที่ลงมาจากบันไดนั้นนิยมให้มีพระพุทธรูป นำหน้าสมมติว่าเป็นพระพุทธเจ้าจะใช้พระปางอุ้มบาตร ห้ามมาร ห้ามสมุทร รำพึง ถวายเนตรหรือปางลีลา โดยตั้งบนรถหรือตั้งบนคานหาม มีที่ตั้งบาตรสำหรับอาหารบิณฑบาตร

สำหรับบางที่ไม่นิยมตักบาตรเทโว แต่นิยมตักบาตรตอนเช้าถวายอาหารพระภิกษุแล้ว ฟังเทศน์รักษา อุโบสถศีล

สำหรับที่นิยมตักบาตรเทโว จะทำบุญเป็น ๒ วันคือวันออกพรรษากับวันเทโว ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน ๑๑ ในวันออกพรรษานั้น ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ก็มีการฟังเทศน์ตอนสาย และรักษาอุโบสถศีล

ภาคใต้

ประเพณีชักพระ (พระพุทธรูป) ทางภาคใต้เรียกว่า พิธีลากพระมีสองกรณี คือ ชักพระทางบก และชักพระทางน้ำ ถึงแม้ภาคนี้จะมีความแตกต่างไปจากภาคอื่น ภาคใต้ ก็มีจุดประสงค์ปรารภเหตุ การเสด็จลงมาของพระพุทธเจ้าจากเทวโลกมาถึงพื้นโลก ในวันปวารณาออกพรรษาเช่นเดียวกัน ก็จัดให้มีประเพณีแห่พระพุทธรูป ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน ๑๑ จึงนำมากล่าวในที่นี้ด้วยประเพณีชักพระ มี ๒ ประเภท คือ ชักพระทางบก กับชักพระทางน้ำ

พิธีชักพระทางบก

จังหวัดนครศรีธรรมราช ก่อนวันชักพระ ๒ วันจะมีพิธีใส่บาตรหน้าล้อ นอกจากอาหารคาวหวาน ยังมีสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของงาน " ปัด " คือข้าวต้มผัด น้ำกะทิห่อด้วยใบมะพร้าว บางที่ห่อด้วยใบกะพ้อ (ปาล์มชนิดหนึ่ง) ในภาคกลางเขาเรียกว่า ข้าวต้มลูกโยน ก่อนจะถึงวันออกพรรษา ๑ - ๒ สัปดาห์ทางวัดจะทำเรือบก คือเอาท่อนไม้ขนาดใหญ่ ๒ ท่อนมาทำเป็นพญานาค ๒ ตัว เป็นแม่เรือที่ถูกยึดไว้อย่างแข็งแรง แล้วปูกระดาน วางบุษบก (ร้านม้า)บนบุษบกจะนำพระพุทธรูปยืนรอบบุษบกก็วางเครื่องดนตรี ไว้บรรเลงเวลาเคลื่อนพระไปสู่บริเวณงานพอเช้าวัน ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ชาวบ้านจะช่วยกันชักพระ โดยถือเชือกขนาดใหญ่ ๒ เส้นที่ผูกไว้กับพญานาคทั้ง ๒ ตัวเมื่อถึงบริเวณงานจะมีการสมโภช และมีการเล่นกีฬาพื้นเมืองต่าง ๆ กลางคืนมีงานฉลองอย่างมโหฬาร การชักพระที่ปัตตานี มีอิสลามร่วมด้วย

พิธีชักพระทางน้ำ

ก่อนถึงวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ทางวัดที่อยู่ริมน้ำ ก็จะเตรียมการต่าง ๆ ก็จะนำเรือมา ๒ - ๓ ลำ มาปูด้วยไม้กระดานเพื่อตั้งบุษบก หรือพนมพระประดับประดาด้วยธงทิว ในบุษบกก็ตั้งพระพุทธรูปในเรือบาง ที่ ก็มีเครื่องดนตรีประโคมตลอดทางที่เรือเคลื่อนที่ไปสู่จุดกำหนด คือบริเวณงานทำน้ำที่เป็นบริเวณงานจะมี เรือพระหลาย ๆ วัดมาร่วมงาน ปัจจุบันจะนิยมใช้เรือยนต์จูง แทนการพาย เมื่อชักพระถึงบริเวณงานทั้งหมด ทุกวัดที่มาร่วม จะมีการฉลองสมโภชพระ มีการเล่นต่าง ๆ อย่างสนุกสนาน เช่นแข่งเรือปาโคลน ชัดข้าวต้ม เป็นต้น เมื่อฉลองเสร็จ ก็จะชักพระกลับวัด บางทีก็จะแย่งเรือกัน ฝ่ายใดชนะก็ยึดเรือ ฝ่ายใดแพ้ต้องเสียค่าไถ่ ให้ฝ่ายชนะ จึงจะได้เรือคืน

พิธีรับพระภาคกลาง

พิธีรับพระเป็นพิธีบูชาพระพุทธเจ้าในโอกาสที่พระพุทธเจ้าเสด็จจากการจำพรรษา ณ ดาวดึงส์เทวโลก พิธีนี้มักจะปรากฏในภาคกลางที่อยู่ติดกับแม่น้ำ ลำคลอง ที่เป็นคมนาคมทางน้ำ เช่น อำเภอบางบ่อ บางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ทางวัดจะอัญเชิญพระพุทธรูปยืนลงบุษบกในตัวเรือแล้วแห่ไปตามลำคลอง ชาวบ้านก็จะ โยนดอกบัวจากฝั่งให้ตกในเรือหน้าพระ-พุทธรูป แล้วโยนข้าวต้ม ยังมีการแข่งขันเรือชิงรางวัลอีกด้วย

ประเพณีตักบาตรพระร้อย "ประเพณีตักบาตรพระร้อย" หรือ ใส่บาตรพระร้อยรูป เป็นบุญประเพณี ของชาวประเพณีโดยเฉพาะ ส่วนมากจัดพิธีขึ้นทางน้ำเนื่องด้วยแต่เดิมบ้านอยู่ติดริมน้ำลำคลอง จึงใช้เรือสัญจร พระส่วนมากจึงใช้เรือบิณฑบาต

เนื่องมาแต่ความเชื่อเดิมว่าหลังวันเสด็จลงจากเทวโลก คือวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ หรือวันตักบาตรเทโว พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงนำพระภิกษุสงฆ์จำนวนเป็นร้อยออกบิณฑบาต ชาวประชาจึงห่อหุ้มกล้วย สักการะต้อนรับด้วยดอกไม้และบิณฑบาตทาน จึงมีพิธีตักบาตรเทโวขึ้น แต่ชาวปทุมธานีนิยมกำหนดเอาพระ บิณฑบาตจำนวนร้อยรูป จึงเรียกว่า ตักบาตรพระร้อยสี่มา

ประโยชน์ของพิธีออกพรรษา

๑. เมื่อวันออกพรรษามาถึงเป็นการเตือนใจชาวพุทธว่า เวลาที่ผ่านไป ชีวิตก็ใกล้ตายเข้าไปทุกขณะ แล้ว ควรเร่งทำกุศล และยังได้ถึงความปิติ ที่ได้บำเพ็ญกุศลตลอดพรรษาและเป็นการเตือนสติอย่าให้จิตของ ตนละเลิกการทำกุศลไม่ให้ตกไปสู่ทางอบายมากเกินไป

๒. ประโยชน์ที่โดดเด่น คือประโยชน์ของการปวารณาที่ส่งเสริมการกระทำกันในวันออกพรรษาเพื่อให้
สงฆ์ดำรงความเป็นปึกแผ่นแน่นเหนียวยากแก่การทำลาย ถ้าคนในชาติเราทุกฝ่ายหันมา ปวารณากัน คือเปิด
ใจกัน เปิดเผยซึ่งกันและกัน หันหน้ามารวมพลังกันพัฒนาประเทศความทุกข์ก็จะบรรเทาเบาบางลง

จากพิธีออกพรรษา

๑. เตือนสติว่าเวลาที่ผ่านพ้นไปอีกพรรษาหนึ่งแล้วได้คร่ำครวญถึงชีวิตมนุษย์ ให้ผู้คนนั้นดำรงอยู่ในความไม่
ประมาทและหันมาสร้างกุศล

๒. การทำบุญออกพรรษาเปิดโอกาสให้ผู้อื่นชำระความผิดของตนได้ คือหลักปวารณา ปกติคนเราคบ
กันนาน ๆ ก็จะมี "สันดาน" ที่แท้ออกมาอาจจะไม่ตักเตือนตนเองไม่รู้ตัวแล้วมองไม่เห็น แต่ผู้อยู่ข้าง ๆ
มองเห็นแต่ไม่กล้าเตือน ดังนั้นตนเองต้องปวารณาตัวให้ผู้อื่นชี้แนะได้ ความสัมพันธ์ก็จะดีขึ้นและยั่งยืน

๓. ได้ข้อคิดที่ว่าคนเราส่วนใหญ่มักจะลำเอียงเข้าข้างตนเองเป็นฝ่ายถูก ความผิดของคนอื่นเห็นง่าย
ส่วนตนเองนั้นความผิดนั้นเห็นยาก นี่แหละสัญชาตญาณของคนเรา

๔. เป็นการให้รู้ถึงการมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีในการเปิดใจซึ่งกันและกันโดยไม่มีเล่ห์เหลี่ยมลับลมคมในใด
ๆ ต่อในการคบหาหรืออยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ปวารณาในส่วนของพระสงฆ์

วันสุดท้ายของเทศกาลเข้าพรรษา คนทั่วไปมักเรียกว่า “วันออกพรรษา” แต่น้อยคนจะรู้ว่าวัน
ดังกล่าวมีอีกชื่อหนึ่งว่า “วันมหาปวารณา” ที่มีชื่อดังกล่าวก็เพราะเป็นวันที่พระภิกษุทุกรูปจะกล่าวปวารณา
ต่อกัน พิธีดังกล่าวถือเป็นสังฆกรรมอย่างหนึ่งที่ทำเฉพาะในวันสุดท้ายแห่งการจำพรรษา “ปวารณา” นั้น
แปลว่า ยอมให้ขอ ก็ได้ เช่น ญาติโยมปวารณากับพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งว่า ยินดีจัดหาปัจจัยสี่ไปถวายหากท่าน
ขอมา เป็นต้น อีกความหมายหนึ่งของปวารณา คือ ยอมให้ว่ากล่าวตักเตือน ความหมายประการหลังนี้คือที่มา
ของวันมหาปวารณา ในวันดังกล่าวพระภิกษุทั้งหลายจะกล่าวเปิดโอกาสต่อกันและกันให้ว่ากล่าวตักเตือนกัน
ได้ โดยกล่าวเป็นภาษาบาลี แปลเป็นไทยได้ว่า “ข้าพเจ้าขอปวารณาจะสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ตาม ด้วยได้ยินก็ตาม
ด้วยนาระแวงสงสัยก็ตาม ขอท่านผู้มีอายุทั้งหลายจงว่ากล่าวข้าพเจ้า ด้วยอาศัยความหวังดีเอ็นดู เมื่อ
ข้าพเจ้ามองเห็น จักแก้ไข แม้ครั้งที่สอง.....แม้ครั้งที่สาม.....” พิธีปวารณานี้มีมาแต่สมัยพุทธกาล เข้าใจว่า
เกิดขึ้นเนื่องจากพระภิกษุสมัยนั้นมาอยู่ร่วมกัน ณ ที่ใดที่หนึ่งเป็นเวลานาน ๆ ก็เฉพาะช่วงเข้าพรรษา เมื่อออก
พรรษามักจะจาริกแยกย้ายกันไป โดยไม่แน่ใจว่าจะได้พบกันอีกเมื่อใด ดังนั้นก่อนที่จะแยกย้ายจากกันจึงมีการ
ปวารณาแก่กันและกัน เพื่อเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวกันได้หากมีโอกาสมาพบกันใหม่ในวันข้างหน้า

พิธีกรรมดังกล่าวมีความสำคัญถึงกับทรงมีบัญญัติให้พระสงฆ์จัดทำอุโบสถหรือพิธีสวดปาฏิโมกข์เพื่อมาทำปวารณาแก่กันและกันในวันนั้นแทน ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะพระพุทธรูปทรงเห็นว่าคำว่ากล่าวตักเตือนนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้บุคคลมีความเจริญมั่นคงในทางธรรมได้ ในสมัยพุทธกาลมีบุคคลจำนวนไม่น้อยบรรลุธรรมได้ก็เพราะได้รับฟังคำว่ากล่าวตักเตือน ด้วยเหตุนี้จึงทรงถือว่าการว่ากล่าวตักเตือนนั้นเปรียบเสมือนการชี้ชุมทรัพย์เลยทีเดียวพิธีปวารณามีขึ้นเพื่อย้ำเตือนให้บุคคลเห็นคุณค่าของคำว่ากล่าวตักเตือน โดยไม่เพียงเปิดใจยอมรับคำตักเตือนเท่านั้น หากยังเชิญชวนให้สหธรรมิกชี้แนะว่ากล่าวด้วยแม้เพียงแคะแวงสงสัยหรือแค่ได้ยินได้ฟังมาก็ตาม นี่คือท่าทีของผู้ใฝ่ศึกษาหมั่นพัฒนาตน ที่ชาวพุทธทั้งหลายควรมี ไม่จำเพาะพระภิกษุสงฆ์เท่านั้นน่าเสียดายที่ปัจจุบันการปวารณาได้กลายเป็นเพียงพิธีกรรมอย่างหนึ่งในวันสุดท้ายของการจำพรรษา พระภิกษุจำนวนมากกล่าวคำปวารณาเป็นภาษาบาลีโดยไม่รู้ความหมาย ไม่มีการตักเตือนให้เห็นคุณค่าของการว่ากล่าวตักเตือน ยิ่งญาติโยมด้วยแล้วส่วนใหญ่ไม่รู้เลยว่ามิวันสำหรับการเปิดใจแบบนี้อยู่ด้วยในพุทธศาสนา

การเปิดใจรับคำว่ากล่าวตักเตือนหรือคำวิพากษ์วิจารณ์ แม้มีใช้ชื่อสำคัญในพุทธศาสนา แต่ก็เป็ธรรมข้อสำคัญสำหรับการมีชีวิตที่ดีงาม ธรรมข้อนี้มีชื่อเรียกว่า “โสวจัสสตา” คือความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย พร้อมรับฟังคำชี้แนะว่ากล่าว จัดเป็น ๑ ในนาถกรณธรรม ๑๐ (ธรรมที่ทำให้เป็นที่พึ่งของตนได้) และมงคล ๓๘ หากขาดธรรมข้อนี้แล้วนอกจากจะทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนได้ยากแล้ว ชีวิตยังขาดสิ่งที่เป็นมงคลไปอย่างน้อยก็หนึ่งประการ

คนทั่วไปไม่ชอบฟังคำว่ากล่าวตักเตือนจะด้วยเหตุผลอะไรก็ตาม แต่ถึงที่สุดแล้วสาเหตุสำคัญก็เพราะถ้อยคำเหล่านั้นกระทบอัตตา อัตตาหรือตัวตนที่เรายึดถือนั้นต้องการการพะเน้าพะนอ คำสรรเสริญชื่นชมเป็นเสมือนโภชนาหารที่ทำให้มันพองโตขึ้นเรื่อย ๆ ตรงกันข้ามกับคำวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งเป็นเสมือนของแสลงที่ทำให้อัตตาลีบเล็กลง สำหรับชาวพุทธที่เห็นโทษของอัตตา การที่อัตตาลีบเล็กลงนั้นแหละเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ ดังนั้นจึงไม่พรั่นพรึงต่อคำวิจารณ์ แม้ความไม่พอใจจะเกิดขึ้นเมื่อได้ฟังถ้อยคำดังกล่าว แต่ก็ตระหนักดีว่าตัวที่เดือดเนื้อร้อนใจนั้นคือเจ้าตัวอัตตาต่างหาก หาใช่อะไรอื่นไม่ ดังนั้นจึงไม่ใส่ใจกับอาการดังกล่าว ถือเสียว่าต้องทรมานเจ้าตัวอัตตาเสียบ้าง มันจะได้หายกำเริบ หาไม่มันจะได้ใจจนขึ้นขี่คอบังคับเราให้เป็นข้ารับใช้มันอยู่เรื่อยไป

ผู้มีปัญญาย่อมตระหนักดีว่าคำวิพากษ์วิจารณ์นั้นนอกจากจะช่วยทรมานอัตตาให้คลายพยศลงแล้ว ยังช่วยให้เราเกิดปัญญาเพิ่มพูนขึ้น เพราะในคำวิพากษ์วิจารณ์นั้นย่อมมีความจริงแฝงอยู่เสมอไม่มากนักน้อย แม้จะออกมาจากปากของผู้ประสงค์ร้ายก็ตาม ความจริงนั้นอาจเป็นความจริงเกี่ยวกับตัวเรา เช่น จุดอ่อนของเรา หรือข้อบกพร่องในงานของเรา ความจริงแบบนี้บ่อยครั้งแม้แต่เพื่อนที่ใกล้ชิดก็มองไม่เห็น หรือถึงเห็นก็ไม่กล้าพูด มีแต่ศัตรูหรือคู่อริเท่านั้นที่กล้าพูด จริงอยู่เขาอาจเติมแต่งใส่สีสนให้มันเลวร้ายเกินจริง แต่ถ้าเรารู้จักมองและแยกแยะความจริงออกจากความเท็จหรือความเข้าใจผิด เราก็จะได้เรียนรู้บางแง่มุมเกี่ยวกับตนเองที่อาจมองไม่เห็นมาก่อน เมื่อรู้แล้วแทนที่จะเสียใจหรือท้อถอย กลับนำมาปรับปรุงแก้ไขพัฒนาตน ก็ย่อมเป็นผลดีแก่ตัวเราเองไม่ใช่หรือ

นอกจากความจริงเกี่ยวกับตัวเราแล้ว คำวิพากษ์วิจารณ์ยังเปิดเผยให้เราเห็นความจริงเกี่ยวกับตัวผู้พูดเอง คนบางคนยิ่งว่ากล่าวเรามากเท่าไร เราก็ยิ่งเห็นว่าเขาเป็นคนอย่างไร จริงใจหรือไม่ น่าคบเพียงใด จะว่าไปแล้วถ้าอยากรู้จักใครให้ดี จะดูที่คำสรรเสริญชื่นชมของเขาหาได้ไม่ หากต้องดูที่คำว่ากล่าวของเขา คนที่หวังดีต่อเราย่อมว่ากล่าวด้วยความปรารถนาดี ระวังระวังถ้อยคำ ส่วนคนที่มุ่งร้ายย่อมต่อว่าอย่างสาหัสเสียเทเสีย ถ้าเรารู้จักฟังและแยกแยะก็จะเห็นความจริงว่าใครที่เป็นมิตร และใครที่ไม่ใช่มิตร และควรคบกับเขาแค่ไหน ไกลแค่ไหนหรือห่างเป็นวา

สุดท้ายคำวิพากษ์วิจารณ์ยังเปิดใจให้เราเห็นความจริงเกี่ยวกับโลกว่า นิทนากับสรรเสริญเป็นของคู่กัน คนเรามักเคลิบเคลิ้มจนตัวลอยเมื่อได้ยินคำชื่นชม แต่คำต่อว่าจะช่วยดึงเรากลับมาสู่ความจริง และตระหนักว่าธรรมดาของโลกนั้นมีทั้งขึ้นและลง บวกและลบ มีได้ก็มีเสีย มีสำเร็จก็มีล้มเหลว ดังนั้นเมื่อประสบกับสิ่งที่น่ายินดีก็อย่าหลงดีใจจนลืมหูลืมตา ให้ระลึกว่าสักวันหนึ่งเราอาจประสบสิ่งตรงข้าม ดังนั้นจึงควรตั้งอยู่ในความไม่ประมาทและเตรียมใจไว้เสมอ นั่นหมายความว่า ถ้าไม่อย่าทุกข์เพราะคำตำหนิ ก็อย่าไปดีใจเวลาได้รับคำสรรเสริญ

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาผู้มีปัญญาจึงไม่หวั่นกลัวคำว่ากล่าว กลับเผชิญชนด้วยซ้ำ ดังเห็นได้จากพิธีปวารณาในวันสุดท้ายของการจำพรรษา จะว่าไปแล้วการปวารณาดังกล่าวไม่ควรเป็นเรื่องของสงฆ์เท่านั้น แม้คฤหัสถ์ก็ควรกระทำต่อกันเช่นกัน ดังนั้นจึงอย่าปล่อยให้การปวารณาเป็นแค่พิธีกรรม แต่ควรผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและชุมชน ด้วยวิธีนี้เท่านั้นที่ชีวิตจึงงามจึงจะเป็นอันหวังได้

วันมหาปวารณา คือ การทำปวารณาครั้งใหญ่ หมายถึง วันที่พระภิกษุสงฆ์ทุกรูปทั้งพระผู้ใหญ่และพระผู้น้อยต่างเปิดโอกาสอนุญาตแก่กันและกัน ให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ด้วยจิตที่เมตตา โดยมีคำกล่าวปวารณาเป็นภาษาบาลีว่า

"สังฆัมภันเต ปะวาเรมิ

ทิฏฐะเน วา สุตตะเน วา ปะริสังกายะ วา

วะทันทุ มัง आयัสมันโต อะนุกัมปัง อุปาทายะ

ปัสสันโต ปฏิกะระสสามิ"

การอยู่จำพรรษารวมกันตลอดระยะเวลาสามเดือน อาจมีข้อประพฤติปฏิบัติที่ไม่ดีไม่งามเกิดขึ้นโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือมองไม่เห็น เสมือนผงเข้าตาตัวเอง แม้ผงจะอยู่ติดกับลูกนัยน์ตา เราก็ไม่สามารถมองเห็นผงนั้นได้ จึงจำเป็นต้องไหว้วานขอร้องผู้อื่นให้มาช่วยดู หรือต้องใช้กระจกส่องดู เพราะฉะนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงใช้วิธีการปวารณาให้ว่ากล่าวตักเตือนซึ่งกันและกันได้ เพื่อพระภิกษุที่ได้เห็นหรือแม้แต่ได้ยินได้ฟังเรื่องไม่ดีไม่งามอะไรก็ตาม ให้กล่าวแนะนำตักเตือนได้ คือ พระผู้มีพระภาคก็กล่าวตักเตือนพระผู้มีพระภชาน้อยได้ และพระผู้มีพระภชาน้อยก็สามารถกล่าวชี้แนะถึงข้อบกพร่องของพระผู้มีพระภาคได้เช่นกัน โดยที่พระผู้มีพระภาคท่านก็ได้สำคัญตนผิดคิดว่าท่านทำอะไรแล้วถูกไปหมดทุกอย่าง

มหาปวารณา เป็นวันสำคัญในพุทธศาสนา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุทำปวารณา คือ ยอมให้ว่ากล่าวตักเตือนซึ่งกันและกัน หมายถึงยอมมอบตนให้สงฆ์ กล่าวตักเตือน ในข้อบกพร่องที่ภิกษุทั้งหลายได้เห็นได้ยิน หรือมีข้อสงสัย ด้วยจิตเมตตา เพื่อจักได้สำรวม ระวังปรับปรุงแก้ไขตนเอง เพื่อความเจริญของพระธรรมวินัยและความผาสุกในการอยู่ร่วมกัน ปัจจุบันวันที่พระสงฆ์ทำมหาปวารณา รู้จักกันในชื่อ วันออกพรรษา

ความเป็นมาของ “ วันมหาปวารณา ”

วันมหาปวารณา เป็นวันสุดท้ายของการเข้าพรรษา ซึ่งพระภิกษุจะต้องประชุม ทำปวารณากันในโบสถ์ และต้องอยู่จำพรรษาที่อารามนั้นๆ อีก ๑ คืน จนกระทั่งรุ่งอรุณของวันใหม่ จึงได้ชื่อว่าสิ้นสุดการเข้าพรรษา หรือออกพรรษาที่แท้จริง พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีพระบรมพุทธานุญาตให้พระภิกษุทำปวารณา คือ ยอมให้ว่ากล่าวตักเตือนซึ่งกันและกัน หรือ ยอมมอบตนให้สงฆ์ว่ากล่าวตักเตือน ในข้อบกพร่องที่ภิกษุทั้งหลายได้เห็น ได้ยินหรือมีข้อสงสัย ด้วยจิตเมตตา เพื่อให้สำรวมระวังปรับปรุงแก้ไขตนเอง เพื่อความเจริญในพระธรรมวินัย และความผาสุกในการอยู่ร่วมกันที่มา คือ ครั้งหนึ่ง ภิกษุจำพรรษาในแคว้นโกศล ตั้งกติกาไม่พูดกัน ใช้วิธีบอกใบ้ หรือใช้มือแทนคำพูด เมื่อออกพรรษาแล้วไปเฝ้าพระศาสดา พระองค์ทราบความแล้ว ทรงติเตียน และทรงอนุญาตการปวารณา คือการอนุญาตให้ภิกษุอื่นว่ากล่าวตักเตือนกันได้ โดยภิกษุจำพรรษาแล้วปวารณาด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ ๑. โดยได้เห็น ๒. โดยได้ยิน ได้ฟัง ๓. โดยสงสัย (ปวารณาขันธกะ วิ. ม. สมันตปาสาทิกามก. ๖/ ๕๖๘ , มจ. ๔/ ๓๓๑)

ประวัติความเป็นมาของการทำปวารณาในวันออกพรรษา เกิดขึ้นจากครั้งเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับจำพรรษาอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี มีพระภิกษุกลุ่มหนึ่งแยกย้ายกันจำพรรษาอยู่อารามรอบๆ พระนคร พระภิกษุเหล่านั้นเกรงจะเกิดความขัดแย้งกัน จนอยู่ไม่เป็นสุขตลอดพรรษา จึงได้ตั้งกติกากันว่าจะประพฤติดุไมตรี คือ การนิ่งไม่พูดจากันตลอดสามเดือน และได้ถือปฏิบัติกันมาตลอดทั้งพรรษา เมื่อถึงวันออกพรรษา พระภิกษุเหล่านั้นก็ได้พากันเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระเชตวันมหาวิหาร แล้วกราบทูลเรื่องทั้งหมดให้พระพุทธองค์ทรงทราบ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงดำนิแล้วทรงมีพระบรมพุทธานุญาตให้พระภิกษุกระทำการปวารณาต่อกันว่า"ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาแล้ว ปวารณากันในสามลักษณะ คือ ด้วยการเห็นก็ดี ด้วยการได้ยินก็ดี ด้วยการสงสัยก็ดี ดังนั้น ในวันออกพรรษาจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วันมหาปวารณา ซึ่งเป็นวันเดียวกัน ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี แต่ถือกันคนละความหมาย

ปวารณาในส่วนของฆราวาส

วันปวารณามีความสำคัญทางพระพุทธศาสนา คำว่า “ปวารณา” หมายถึง

1. ยอมให้ขอ, เปิดโอกาสให้
2. ยอมให้ว่ากล่าวตักเตือน, เปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือน

3. สังฆกรรมที่พระสงฆ์ทำในวันสุดท้ายแห่งการจำพรรษา คือ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เรียกว่า วันมหาปวารณา โดยพระภิกษุทุกรูปจะกล่าวปวารณา คือ เปิดโอกาสให้กันและกันว่ากล่าวตักเตือน เป็นภาษาบาลีดังนี้

“สงฆมณเต ปวาเรมิ, ติฏฐเน วา สุเตน วา ปริสสกาย วา; วทนตุ มํ, อายสมนโต อนุกมปี อุปาทาย; ปสฺสนโต ปฏิกฺกริสฺสามิ. ทฺติยมปี ฆนเต สงฺฆํ ปวาเรมิ,..... ตติยมปี ฆนเต สงฺฆํ ปวาเรมิ”

แปลว่า “ข้าพเจ้าขอ ปวารณาจะสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ตาม ด้วยได้ยินก็ตาม ด้วยนาระแสงสงสัยก็ตาม, ขอท่านผู้มีอายุทั้งหลายจงว่ากล่าวข้าพเจ้าด้วยอาศัยความหวังดี, เอ็นดู, เมื่อข้าพเจ้ามองเห็น จักแก้ไขแม้ครั้งที่สอง แม้ครั้งที่สาม.....” (ภิกษุผู้มีพรรษาสูงสุดในที่ประชุมว่า อาวุโส แทน ฆนเต)

ปวารณาเป็นสังฆกรรมประเภทอุตติกรรม คือ ทำโดยตั้งญัตติ (คำเผดียงสงฆ์) อย่างเดียว ไม่ต้องสวดอนุสาสนา (คำขอมติ); เป็นกรรมที่ต้องทำโดยสงฆ์ปัญจวรรค คือ มีภิกษุตั้งแต่ 5 รูปขึ้นไป

ปวารณา ถ้าเรียกชื่อตามวันที่ทำแบ่งได้เป็น 3 อย่าง คือ

1. ปณณรสิกาปวารณา (ปวารณาที่ทำโดยปกติในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 คือวันออกพรรษา)
2. จาตุททสิกาปวารณา (ในกรณีที่มีเหตุสมควร ท่านอนุญาตให้เลื่อนปวารณาออกไปปักษ์หนึ่งหรือเดือนหนึ่งโดยประกาศให้สงฆ์ทราบ ถ้าเลื่อนออกไปปักษ์หนึ่งก็ตกในแรม 14 ค่ำ เป็นจาตุททสิกา แต่ถ้าเลื่อนไปเดือนหนึ่งก็เป็นปณณรสิกาอย่างข้อแรก)
3. สามัคคีปวารณา (ปวารณาที่ทำในวันสามัคคี คือ ในวันที่สงฆ์ซึ่งแตกกันแล้ว กลับปรองดองเข้ากันได้ อันเป็นกรณีพิเศษ)

ถ้าแบ่งโดยการก คือ ผู้ทำปวารณาแบ่งเป็น 3 อย่าง คือ

1. สังฆปวารณา (ปวารณาที่ทำโดยสงฆ์คือมีภิกษุ 5 รูปขึ้นไป)
2. คณปวารณา (ปวารณาที่ทำโดยคณะคือมีภิกษุ 2-4 รูป)

3. บุคคลปวารณา (ปวารณาที่ทำโดยบุคคลคือมีภิกษุรูปเดียว) และ โดยนัยนี้ อาการที่ทำปวารณาจึงมี 3 อย่าง คือ

1. ปวารณาต่อที่ชุมนุม (ได้แก่ สังฆปวารณา)
2. ปวารณากันเอง (ได้แก่ คนปวารณา)
3. อธิษฐานใจ (ได้แก่ บุคคลปวารณา)

ในการทำสังฆปวารณา ต้องตั้งญัตติคือ ประกาศแก่สงฆ์ก่อน แล้วภิกษุทั้งหลายจึงจะกล่าวคำปวารณาอย่างใดอย่างหนึ่งตามธรรมเนียมท่านให้ปวารณารูปละ 3 หน แต่ถ้ามีอันตรายคือเหตุฉุกเฉินขัดข้องจะทำอย่างนั้นไม่ได้ตลอด (เช่น แม้แต่หายกมาทำบุญ) จะปวารณารูปละ 2 หน หรือ 3 หน หรือ พรรษาเท่ากันแล้วพร้อมกันก็ได้ ทั้งนี้จะปวารณาอย่างไรก็พึงประกาศให้สงฆ์รู้ด้วยญัตติก่อน โดยนัยนี้การตั้งญัตติในสังฆปวารณาจึงมีต่างๆ กัน ดังมีอนุญาตไว้ดังนี้

1. เหวาจิกา ญัตติ คือ จะปวารณา 3 หน พึงตั้งญัตติว่า : สุณนตุ เม ภนเต สงโฆ, อชช ปวารณา ปณณรสี, ยถิ สงฆสส ปตตกลล, สงโฆ เหวาจิกิ ปวาเรยย แปลว่า ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ปวารณาวันนี้ที่ 15 ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงปวารณาอย่างกล่าววาจา 3 หน (ถ้าเป็นวันแรม 14 คำหรือวันสามัคคีก็พึงเปลี่ยน ปณณรสี เป็น จาตุททสี หรือ สามัคคี ตามลำดับ)

2. เทววาจิกา ญัตติ คือจะปวารณา 2 หน ตั้งญัตติอย่างเดียวกัน แต่เปลี่ยน เหวาจิกิ เป็น เทววาจิกิ

3. เอกวาจิกา ญัตติ คือ จะปวารณาคนเดียว ตั้งญัตติอย่างเดียวกันนั้น แต่เปลี่ยน เหวาจิกิ เป็น เอกวาจิกิ

4. สมานวัสสิกา ญัตติ คือ จัดให้ภิกษุที่มีพรรษาเท่ากัน ปวารณาพร้อมกัน ตั้งญัตติก็น่าเหมือน แต่เปลี่ยน เหวาจิกิ เป็น สมานวัสสิกิ (3 หน 2 หน หรือ หนเดียวได้ทั้งนั้น)

5. สัพพสังคาหิกา ญัตติ คือ แบบตั้งครอบทั่วไป ไม่ระบุวากีหน ตั้งญัตติคลุมๆ โดยลงท้ายว่าสงโฆ ปวาเรยย (ตัดคำว่า เหวาจิกิ ออกเสีย และไม่ใส่คำใดอื่นแทนลงไป อย่างนี้จะปวารณาก็หนก็ได้); ธรรมเนียมคณนิยมแต่แบบที่ 1,2 และ 4 และท่านเรียกชื่อปวารณาตามนั้นด้วยว่า เหวาจิกา ปวารณา, เทววาจิกา ปวารณา, สมานวัสสิกา ปวารณา ตามลำดับ ในการทำ คนปวารณา ถ้ามีภิกษุ 3-4 รูป พึงตั้งญัตติก่อนว่า: สุณนตุ เม อายสมนโต, อชช ปวารณา ปณณรสี, อทายสมนตานิ ปตตกลล, มย อญ?มญ? ปวาเรยยาม แปลว่า ท่านเจ้าข้า ท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า ปวารณาวันนี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของท่านทั้งหลายถึงที่แล้ว เราทั้งหลายพึงปวารณากันเถิด (ถ้า 3 รูปว่า อายสมนตา แทน อายสมนโต) จากนั้นแต่ละรูปปวารณา 3 หน ตามลำดับพรรษาดังนี้: มี 3 รูปว่า อหิ อาวุโส อายสมนเต ปวาเรมิ ฯเปฯ วทนตุ มํ อายสมนตา อนุกัมปิ อุปาทาย, ปสสนโต ปฏิกกิสสามิ. ทูติยมปิ อาวุโส ฯเปฯ ตติยมปิ อาวุโส ฯเปฯ ปฏิกกิสสามิ. (ถ้ารูปอ่อนกว่าว่าเปลี่ยน อาวุโส เป็น ภนเต) ; มี 4 รูป เปลี่ยน อายสมนเต และ อายสมนตา เป็น อายสมนโต อย่างเดียว; ถ้ามี

2 รูป ไม่ต้องตั้งญาติ คำปวารณาก็เหมือนอย่างนั้น เปลี่ยนแต่ อายุสมนเต เป็น อายุสมนตฺ, อายุสมนตา เป็น อายุสมา และ วทนตุ เป็น วทตุ

ถ้าภิกษุอยู่รูปเดียว เธอพึงตระเตรียมสถานที่ไว้ และคอยภิกษุอื่นจนสิ้นเวลา เมื่อเห็นว่าไม่มีใครอื่นแล้ว พึงทำ ปุคคลปวารณา โดยอธิษฐาน คือกำหนดใจว่า อชฺช เม ปวารณา แปลว่า ปวารณาของเราวันนี้ เหตุที่จะอ้างเพื่อเลื่อนวันปวารณาได้ คือ จะมีภิกษุจากที่อื่นมาสมทบปวารณาด้วย โดยหมายจะคัดค้านผู้นั้นผู้นี้ให้เกิดอภิกขันธ์ขึ้น หรืออยู่ด้วยกันผาสุก ถ้าปวารณาแล้วต่างก็จะจาริกจากกันไปเสีย

การที่พระท่านกล่าวปวารณา คือการยอมให้ว่ากล่าวตักเตือนกันไว้ ในเมื่อต่างรูปต่างต้องจากกันไปรูปละทิศละทาง ท่านเกรงว่าอาจมีข้อประพฤติปฏิบัติที่ไม่ดีไม่งามเกิดขึ้น โดยตัวท่านเองรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือมองไม่เห็นเหมือนผงเข้าตาตัวเอง แม้ผงจะอยู่ชิดติดกับลูกนัยน์ตา เราก็ไม่สามารถมองเห็นผงนั้นได้ จำเป็นต้องให้वानุชหรือผู้อื่นให้มาช่วยดูหรือต้องใช้กระจกส่องดู เพราะฉะนั้น พระท่านจึงใช้วิธีการกล่าวปวารณาไว้เพื่อท่านรูปอื่นได้เห็นหรือแม้แต่ได้ยินได้ฟัง เรื่องดีไม่ดีไม่งามอะไรก็ตาม ให้กล่าวแนะนำตักเตือนได้โดยไม่ต้องเกรงใจกันทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อยด้วยเจตนาดีต่อกัน คือ พระผู้ใหญ่ก็กล่าวตักเตือนพระผู้น้อยได้และพระผู้มีอาวุโสผู้น้อยก็สามารถกล่าวชี้แนะถึงข้อไม่ดีของพระผู้ใหญ่ได้เช่นกัน โดยที่พระผู้อาวุโสกว่าท่านก็ได้สำคัญตนผิด คิดว่าตนเองทำอะไรแล้วถูกไปหมดทุกอย่าง

การกล่าวปวารณา เท่ากับเป็นการช่วยระมัดระวังข้อประพฤติปฏิบัติที่ไม่ดีของพระรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นจุดน้อย ๆ นี่ที่จะลุกลามก่อความเสื่อมเสียไปถึงพระหมู่มา และลุกลามไปถึงพระพุทธศาสนา อันเป็นจุดศูนย์ที่ใหญ่ได้ ท่านจึงใช้วิธีป้องกันไว้ก่อน ดีกว่าการแก้ไข ในภายหลัง ตัวอย่าง วันออกพรรษาหรือวันมหาปวารณาที่พระภิกษุทั้งหลายกระทำเช่นนี้ เป็นเครื่องมือชี้ให้เห็นวิธีการคอยสังวร คือ ตามระวัง ไม่ประมาท ไม่ยอมให้ความเลวร้ายเกิดขึ้นได้ เหมือนล้อมรั้วไว้ก่อนที่จะหายนะไม่ว่าจะอยู่ในเทศกาลเข้าพรรษาหรือออกพรรษา พระท่านจะประพฤติดี ปฏิบัติชอบตามระบอบของพระธรรมวินัยอยู่ตลอดเวลา ส่วนพิธีของฆราวาสนั้น ควรจะนำเอาพิธีปวารณาของพระท่านมาใช้ดูบ้าง ซึ่งจะมีผลดีที่เกิดขึ้นแก่กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน ไม่ว่าครอบครัวและสังคมต่าง ๆ

วันปวารณาออกพรรษาของพระ คือวันที่ท่านแสดงความจริงใจ และการให้สัจจะต่อกันและกัน สรุปว่า "ที่ผ่านมาและต่อแต่นี้ไปหากได้กระทำการใด อันไม่เหมาะไม่ควร ของงได้ติเตียนข้าพเจ้าเพื่อความเจริญแห่งธรรม"(สังฆัมภันเต วปาเรมิ ทิฏฐะเน วา สุเตนะ วา...) สำหรับชีวิตฆราวาสเราหากนำเอาหลักการของพระมาใช้เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีแห่งความเป็นผู้รู้ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ก็จะเป็นการเสริมบารมีนำพาชีวิตให้เป็นสุข กล่าวคือกาลที่ล่วงไป ในสามเดือน หกเดือน หรือสิบสองเดือน หากมีสิ่งใดที่ได้ทำการล่วงเกินต่อกัน ด้วยกาย วาจาหรือใจ ที่เจตนาหรือไม่ได้เจตนา ก็ขอให้ขอโทษเสียแก่กันและกัน และต่อแต่นี้ไปในภายหน้า หากได้กระทำการอันใดในสิ่งที่ไม่เหมาะไม่ควร อันเป็นเหตุให้คนอื่นเดือดเนื้อร้อนใจ จะด้วยเจตนาหรือไม่เจตนา ก็ขอให้เพื่อนจงว่ากล่าวตักเตือนได้ตลอดเวลาสิ่งนี้ คือสุดยอดแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือการยอมรับฟังและเปิดโอกาสให้เพื่อนร่วมชาติแนะนำตักเตือนได้ คนส่วนใหญ่มีความป็นอัตตาสูง แต่ไม่ยอมลดลา วาศอกัน

มันก็หาจุดแห่งความพอดีกันไม่ได้ ได้แต่เรียกร้องหาความดี ดีที่เชื่อว่าซึ่งแตกต่างจากดีที่มีอยู่ภายในตัวตนของเรา หากเราปฏิบัติต่อกันฉันพี่น้อง ไม่ต้องเรียกหาความปรองดองจากที่อื่นไกล มันอยู่กับเราทุกคนนี้เอง เมื่อพระท่านยังปวารณา ฆราวาสเราก็ต้องได้ ได้อโหสิคืออภัย ได้คำแนะนำตักเตือน คือทางดำเนินชีวิต ขอให้คิดอย่างนี้ ใจเราก็ไม่เดือด ชุมชนก็ไม่ร้อน สังคมก็เป็นสุขนี่คือปวารณาออกพรรษา ข้อคิดจากพระที่ฆราวาสจะได้หากเพียงแต่ยึดเอาวันปวารณา เป็นวันบอกความในใจต่อกัน อาจเป็นการไม่เพียงพอ เพราะในแต่ละวันเรามีวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับผู้คนมากมาย เกาะเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ หลากหลาย ความประมาทพลาดพลั้งย่อมเกิดขึ้นเป็นแน่แท้ แม้วันออกพรรษาจะผ่านไป เราก็สามารถบอกความในใจให้อภัยต่อกันและกันได้ โลกนี้หากไม่มีโทษก็คงไม่ต้องมีการอภัย ดังนั้นหากทุกคนรู้จักและให้อภัย โทษก็จะไม่เกิดขึ้น

เทศกาลตรุษ-สงกรานต์

วันตรุษสงกรานต์เป็นเทศกาลวันสิ้นปีเก่าขึ้นปีใหม่ของคนไทย ซึ่งยึดถือสืบเนื่องเป็นประเพณีมาแต่โบราณกาล เป็นระยะเวลาเข้าสู่ฤดูร้อน ที่เสร็จจากการเก็บเกี่ยวข้าวจึงว่างจากงานประจำ มาร่วมกันทำบุญแล้วมีการละเล่นสนุกสนานรื่นเริงกันในแต่ละหมู่บ้าน ตำบล หรือเมืองหนึ่ง ๆ วันตรุษ คือวันแรม 15 ค่ำ เดือนสี่ ซึ่งถือเป็นวันสิ้นปีนักษัตรหนึ่ง ๆ ตามประเพณีไทยแต่โบราณ และถือเอาวันขึ้น 15 ค่ำเดือนห้า ตามจันทรคติเป็นวันขึ้นปีใหม่ ต่อมาได้เปลี่ยนไปถือแบบพม่าคือ ถือวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ คือในวันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งจะตรงกับวันที่ 13 เมษายน ทางสุริยคติ และถือเอาวันที่ 13,14,15 เมษายนของทุกปีเป็นเทศกาลสงกรานต์ เทศกาลตรุษ จะเริ่มตั้งแต่วันแรม 15 ค่ำ เดือนสี่ของทุกปี ถือว่าเป็นวันพักผ่อนประจำปี หลังจากที่ได้ตรากตรำทำงานกันมาตลอดปี จะมีการทำบุญ และมีการละเล่นสนุกสนานรื่นเริงกัน หรือไม่ก็มีการเที่ยวเตร่ติดต่อกันไปจนถึงวันเปลี่ยนศักราชใหม่ในวันสงกรานต์ พวกแม่บ้านจะทำขนมไว้ประจำบ้าน เพื่อคอยต้อนรับแขกที่จะมาเที่ยวบ้าน และนำไปเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องประจำปีกัน หนุ่มสาวก็ช่วยกันทำขนม โดยเฉพาะคือ ข้าวเหนียวแดง ข้าวเหนียวแก้ว คุกกี้ไป เล่นกันไป ร้องทำเพลงกันไปเป็นที่สนุกสนาน หรือจะมีการเล่นอื่น ๆ เช่น เล่นเพลงพวงมาลัยกันยามค่ำคืน เป็นต้นวันสงกรานต์ เป็นวันคาบเกี่ยวระหว่างปีต่อกันตามรูปศัพท์เดิม คำว่าสงกรานต์ แยกออกได้เป็นสองคำคือ สงกร แปลว่า ปนกัน หมายความว่าคาบเกี่ยวกัน อนาคต แปลว่าที่สุดสุดท้าย จึงแปลเอาความหมายว่าที่สุดของการคาบเกี่ยวกัน คือ ปีเก่ากำลังหมดไปคาบเกี่ยวกับปีใหม่ที่ย่างเข้ามา จะเห็นว่าในวันที่ 13 หรือ 14 เมษายน ตามทางสุริยคติในปฏิทินโหราศาสตร์ จะบอกกำหนดเวลาที่ดวงอาทิตย์จะยกเข้าไปสถิตย์ในราศีเมษ จะเห็นว่าในวันนั้นจะเป็นทั้งวันเก่าและวันใหม่ ในวันรุ่งขึ้นจึงเรียกว่า วันเนา แปลว่าวันใหม่ แผลงมาจากคำบาลีว่า นวะ แปลว่าใหม่เมื่อถึงวันสงกรานต์ชาวไทยเราจะพากันทำขนม โดยเฉพาะการกวขนมกอละแม่มกัณฑ์ไป ตลอดจนขนมอย่างอื่น เพื่อเตรียมทำบุญตักบาตรฉลองวันปีใหม่ หนุ่มสาวจะแต่งกายสวยงาม พากันไปทำบุญตักบาตร เอาข้าวปลาอาหารไปให้ พ่อ แม่ ปู่ย่า ตายาย ที่ไปถือศีลกินเพลที่วัด หรือเอาไปส่งตามบ้านญาติที่อยู่ห่างไกล เป็นการไปเยี่ยมเยียนกันในปีหนึ่ง ๆ หมู่บ้านบางแห่งจะทำข้าวแช่ส่งกันถึงสามวันโดยถือคติตามแบบประวัติของวันสงกรานต์เมื่อเสร็จจากภารกิจอย่างอื่นแล้ว จะมาจับกลุ่มกันเล่นการละเล่นต่าง ๆ ในตอนกลางวันจะมีการเล่นชักกะเย่อ เล่นลูกช่วงปา ลูกช่วงรำ พวกเด็ก ๆ จะเล่นเข้าฝักกันเช่นผีสิงลม ผีกระดัง ผีครก เป็นต้น เมื่อถึงเวลาค่ำ จะรวมกลุ่มกันเล่นเพลงแม่พวงมาลัย รำวง เล่นสะบ้าทอย สะบ้ารำ ตามประเพณีที่เคยเล่นกันมา

ตรุษสงกรานต์ เป็นเทศกาลสิ้นปีเก่าขึ้นปีใหม่ของไทย ตามประเพณีโบราณ เป็นระยะเวลาเข้าสู่ฤดูร้อนเสร็จจากการ เก็บเกี่ยวข้าว ประชาชนส่วนใหญ่ว่างจากการทำไร่ไถนาที่เป็น งานประจำ จึงถือเอาระยะเวลานี้เป็นตอนที่จะทำบุญใหญ่แล้ว เล่นสนุกสนานรื่นเริงกัน

วันตรุษ คือ วันสิ้นปี ตรงกับวันแรม 15 ค่ำเดือน 4 วัน สงกรานต์ เป็นวันขึ้นปีใหม่ ตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน

พึงสังเกตว่า วันตรุษ ถือ ตามจันทรคติ วันสงกรานต์ ถือ ตามสุริยคติ แต่เทศกาลตรุษยังมีถือกันอยู่เพียงในบางท้องถิ่น เท่านั้น และตามปกติทำกัน 3 วัน ตั้งแต่วันแรม 15 ค่ำเดือน 4 ถึงขึ้นค่ำหนึ่งเดือน 5

อย่างไรก็ตาม ในเมื่อแยกวันสิ้นปีเก่า กับวันขึ้นปีใหม่ ออกห่างกัน ประชาชนก็มีช่วงเวลาสำหรับทำบุญ และเล่น สนุกสนานรื่นเริง หรือเที่ยวเตร่พักผ่อนติดต่อกันหลายวัน จึง อาจฉลองกันตั้งแต่วันตรุษ ไปจนถึงวันเปลี่ยนศักราชใหม่ในวัน สงกรานต์

พวกแม่บ้านก็จะทำขนมเตรียมไว้ สำหรับต้อนรับแขก ที่มาเที่ยวที่บ้าน และนำไปเยี่ยมแจกญาติมิตร ชนที่ทำระยะนี้ คือ ข้าวเหนียวแดง ข้าวเหนียวแก้ว

หนุ่มสาวก็มาร่วมทำขนม ช่วยกันกวาดข้าวเหนียว คุ้ยกัน ไป ร้องรำ ทำ เพลงกันไป หรือมีการละเล่น เช่น เล่นเพลง พวงมาลัยกันในตอนค่ำคืน สนุกสนานกันไปจนถึงสงกรานต์

ในภาคอีสานบางแห่ง เขาทำบุญตรุษสงกรานต์แยกเป็น 2 ระยะ คือ ทำบุญตักบาตรกลางลานในวันตรุษ และทำบุญตัก บาตรที่ลานบ้านในวันสงกรานต์ บางแห่งในจังหวัดนครราชสีมา มีก่อดพระเจดีย์ทรายเป็น ๒ ตอน คือ ก่อด้านวัดในวันตรุษ และ ก่อด้านกลางลานบ้านในวันสงกรานต์

"สงกรานต์" เป็นคำภาษาสันสกฤต แปลว่า เคลื่อนย้าย ในที่นี้หมายถึงการเคลื่อนย้ายของพระอาทิตย์ คือ พระอาทิตย์ ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไปในจักรราศีใดราศีหนึ่ง ก็เรียกว่า สงกรานต์

จักรราศี คือ รูปวงกลมในท้องฟ้า ซึ่งสมมติว่าเป็นทางที่ พระอาทิตย์ พระจันทร์ และดาวพระเคราะห์ โคจรเวียนผ่านไป โคจร แปลว่า การเที่ยวไป หรือทางที่เที่ยวไปของพระ อาทิตย์

วันและเวลาที่พระอาทิตย์ย้ายจากราศีหนึ่ง และยกไปสู่ อีกราศีหนึ่ง ท่านเรียกว่าสงกรานต์เดือน แต่ในวันและเวลาที่ พระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ คือในเดือนเมษายน เขาเรียกเป็น พิเศษว่า "มหาสงกรานต์" เพราะเป็นวันย้ายปี คือ ย้ายจากปี เก่า ยกขึ้นสู่ปีใหม่ด้วย แต่บัดนี้ เมื่อพูดถึงสงกรานต์ ก็หมายถึงมหาสงกรานต์นั่นเอง สงกรานต์เดือน ไม่มีพูดถึงกัน

การที่ถือเอาวันมหาสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ คือตั้งต้น ปีในวันที่ 13 เมษายนนั้น เป็นเรื่องมาจากอินเดียภาคเหนือ ซึ่ง อยู่เหนือเลยเขตร้อนขึ้นไป มีฤดูกาลไม่เหมือนกับของเรา

ที่นั่น ต่อจากฤดูหนาว เขามีฤดูร้อน แปลว่าฤดูใบไม้ผลิ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ธรรมชาติและผู้คนสดชื่นแจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน ด้วยได้ผ่านพ้นฤดูหนาวที่แสนจะยากเข็ญทรมาณ และเจ็บบอบช้ำ เหนียวเหนียว มาสู่ฤดูกาลที่อุ่นสบาย ต้นไม้ประดัดกันผลิดอกสวยงาม แตกใบใหม่เขียวชอุ่ม ธรรมชาติก็สดชื่น ผู้คนก็ร่าเริงยินดีเหมือนได้ฟื้นคืนชีวิตใหม่ จึงถือเอาต้นฤดูร้อนเป็นวันขึ้นปีใหม่

ในประเทศของเรา ถึงแม้จะไม่มีฤดูวันต์ก็ตาม แต่เทศกาล นี้ก็เหมาะเข้ากับความเป็นอยู่ของเราด้วย เพราะเป็นระยะเสร็จ สิ้นฤดูทำงาน เป็นเวลาเหมาะสำหรับพักผ่อนสนุกสนานร่าเริง ดังได้กล่าวแล้ว

สงกรานต์ของไทย ตามปกติมี 3 วัน คือ วันที่ 13, 14 และ 15 เมษายน

วันที่ 13 คือ วันต้น เป็น วันมหาสงกรานต์ นับเป็นวัน ขึ้นปีใหม่

วันที่ 14 คือ วันกลาง เป็น วันเนา คือ วันอยู่เฉยๆ ว่าง มีแต่เล่นสนุก

วันที่ 15 คือ วันสุดท้าย เป็น วันเถลิงศก หรือพระยาวัน คือ วันขึ้นศักราชใหม่

สมัยก่อน บางปี สงกรานต์มี 4 วัน คือ วันที่ 13-16 เมษายน วันกลางระหว่างวันต้นและวันสุดท้าย เป็นวันเนา 2 วัน คือถ้าปีใด พระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ เป็นเวลาเลยเที่ยงคืน ไปแล้ว สงกรานต์ปีนั้นมี 4 วัน

กิจกรรมต่างๆ ที่เป็นลักษณะพิเศษของวันสงกรานต์

นอกจากการทำบุญตักบาตรและการเล่นสนุกสนานต่างๆ แล้ว ก็ได้แก่ การก่อพระเจดีย์ทราย การปล่อยนกปล่อยปลา การ บังสุกุลอัฐิ การรดน้ำดำหัว และสรงน้ำพระ

การก่อพระเจดีย์ทราย มักทำที่ในวัดในวันสงกรานต์ แต่ ก็ไม่มีกำหนดตายตัว ที่ก่อใกล้เคียงวัน สงกรานต์ และทำที่หาด ทรายบ้าง ที่กลางลานบ้านบ้างก็มี ที่ก่อในวัด ก็เป็นการช่วยขน ทรายเข้าวัด ได้ทั้งบุญ และความสนุกสนานด้วยในตัว

การปล่อยนกปล่อยปลา โดยมากเป็นการปล่อยปลา ทำ กันระหว่างสงกรานต์ได้ทั้ง ๓ วัน ในหมู่บ้าน คนเชื่อมอญ มี ประเพณีแห่ปลาไปปล่อยกันอย่างสนุกสนานด้วย

การทำบุญปล่อยปลานี้ สันนิษฐานว่า คงจะเป็นการช่วย ปลาที่ตกคักอยู่ในแอ่งในหนองที่น้ำกำลังแห้งงวดในฤดูร้อน ให้ รอดมีชีวิตสืบพิชพันธุ์อยู่ต่อไป

การบังสุกุลอัฐิ ญาติผู้ใหญ่ หรือบรรพบุรุษ จะทำในวัน สงกรานต์ วันไหนก็ได้ แต่โดยมากทำกันในวันเดียวกับสรงน้ำ พระ โดยเฉพาะวันท้ายของสงกรานต์

การสรงน้ำพระ รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ ตามปกติทำในวัน สุดท้ายของสงกรานต์ เป็นพิธีท้ายสุด สำหรับ พระพุทธรูปนั้น แต่เดิมเขาไม่มีไว้ในบ้านเรือน เพราะถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชาอย่างสูง ไม่ควรไว้ใน บ้านเรือน แม้เมื่อเริ่มมีพระไว้บูชาที่บ้าน เขาก็สร้างหอพระขึ้น เป็นที่ประดิษฐานโดยเฉพาะต่างหาก

การสรงน้ำพระสงฆ์ อาจสรงเฉพาะเจ้าอาวาส สรง กันจริงๆ อย่างอาบน้ำให้ หรือเทน้ำอบน้ำหอมรด ลงที่มือ ให้น้ำ ไหลลงไปในขันที่ตั้งรองไว้ บางแห่งทำเป็นรางหรือท่อไหลมาสรง อย่างเดียวกับสรงพระพุทธรูป

การรดน้ำผู้ใหญ่ บางแห่งนัดให้มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่ ซึ่งจัดไว้ในวัด นิมนต์พระมาให้ศีลแล้ว เริ่มพิธีรดน้ำ คืออาบน้ำ ให้ แล้วเอาผ้าอังหมใหม่ให้ผลัด พร้อมทั้งมีดอกไม้ธูปเทียนเป็น เครื่องสักการะ แต่ที่ทำการทั่วไปคือ ไปขอรดผู้ใหญ่ที่ตนคุ้นเคย หรือเคารพนับถือ แล้วท่านให้ศีลให้พรเพื่อความสุขปีใหม่

การดำหัว เป็นประเพณีของทางเมืองเหนือ คือการโปรด น้ำผู้ใหญ่ในวันพระยารวัน ได้แก่วันเถลิงศก ที่ ๑๕ เมษายน นั้นเอง

พิธีทำ คือ นำดอกไม้ธูปเทียน และผ้าใหม่สำหรับผลัดไป พร้อมทั้งหมากพลู กับน้ำส้มป่อยสำหรับใช้ แพนสบู่และน้ำอบ ผู้ใหญ่รับเครื่องดำหัวแล้ว ก็เอาน้ำส้มป่อยและน้ำอบประพรม บนศีรษะ แล้วให้ศีลให้พร ตามธรรมเนียม

ปัจจุบัน พิธีส่วนนี้มักทำกันรวบรัดสรงเวลาตามกาล สมัย คือ จัดพิธีสรงน้ำพระพุทธรูปและพระสงฆ์ หมดทั้งวัดพร้อม ในคราวเดียวในวันท้ายของสงกรานต์ (ถ้ามีงานวันเดียว ก็ทำใน วันที่ ๑๓) และเล่นสาดน้ำกัน เสร็จแล้วกลับบ้าน เอน้าอบไทย โปรดน้าญาติผู้ใหญ่หรือท่านที่ตนเคารพนับถือตามบ้านต่างๆ รับศีลรับพร จากท่านเพื่อความสุขสวัสดิ์สืบต่อไป

สงกรานต์ เป็นประเพณีของคนไทยที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน อันที่จริงไม่ใช่เฉพาะคน ไทยในประเทศไทยเท่านั้น ที่ถือว่าประเพณีสงกรานต์มีความสำคัญ คนที่พูดภาษาตระกูลไท ก็ยึดถือปฏิบัติ เช่นเดียวกัน เช่น ประเทศลาว คนไทยใหญ่ในประเทศพม่าที่ชายแดนติดกับภาคเหนือของไทย คนจีนที่พูด ภาษาตระกูลไท ในแคว้นยูนนาน เป็นต้น

สงกรานต์ เป็นคำที่ชาวบ้านทั่วไปนิยมใช้ แต่คำเต็ม ๆ คือ ตรุษสงกรานต์ ซึ่งจะได้กล่าวใน รายละเอียด ดังนี้

ตรุษ แปลว่า ตัด หรือ ขาด หมายถึง ตัดปี ขาดปี หรือสิ้นปี ดังนั้น ตรุษ จึงหมายถึงพิธีแสดงความ ยินดีที่ปีเก่าผ่านไป การมีชีวิตจรดมาตลอดปีได้ ก็มีการแสดงความยินดี คนไทยแต่ก่อนนับเดือน เมษายน เป็น เดือนสิ้นปี และเริ่มปีใหม่ พิธีทำบุญวันตรุษ จะทำ 3 วัน คือ เมื่อถึงเดือน 4 วันแรม 14 ค่ำ แรม 15 ค่ำ และ วันขึ้น 1 ค่ำ ของเดือน 5 จะมีการนิมนต์พระมาสวด และมีการทำบุญ ถวายอาหารและขอพรจากพระ เพื่อ เป็นสวัสดิมงคล สันนิฐานว่าคนไทยรับนับถือพุทธศาสนา เลยทำแบบอย่างพิธีทำบุญวันตรุษตามแบบอย่างของ ลังกามาด้วย

ส่วน สงกรานต์ แปลว่า การย้ายที่ หรือ เคลื่อนที่ หมายถึง พระอาทิตย์ย้ายที่หรือเคลื่อนเข้าสู่ราศีใหม่ ซึ่งก็หมายถึง การขึ้นปีใหม่นั้นเอง คนจึงแสดงความยินดีที่มีชีวิตยืนยาวย่างเข้าสู่ปีใหม่ จึงต้อนรับปีใหม่ วันปี ใหม่จะเป็นวันที่ 13, 14, และ 15 เมษายนของทุกปี

วันที่ 13 เมษายน เรียกว่า วันมหาสงกรานต์ วันที่ 14 เรียกว่า วันเนา และวันที่ 15 เรียกว่า วันเถลิงศก ทางภาคเหนือ เรียกต่างกันไปบ้าง แต่ก็เข้าใจง่ายดี ดังนี้ วันที่ 13 เมษายน เรียกว่า วันสังขารล่อง คงหมายถึง ร่ายกาย จิต วิญญาณเก่า ๆ ของปีเก่ากำลังผ่านพ้นไป วันที่ 14 เมษายน เรียกว่า วันเนา ส่วนวันที่ 15 เมษายน เรียกว่า วันพญาวัน ซึ่งก็หมายถึงวันสำคัญวันแรกของปีใหม่นั้นเอง

เรื่องของสงกรานต์ มีตำนานปรากฏในจารึกวัดพระเชตุพน กล่าวถึงมูลเหตุแห่งสงกรานต์ สรุปได้ว่า

มีเศรษฐีคนหนึ่งถูกนักเลงสุราใกล้บ้านที่มีลูกหน้าตาหมดจด 2 คน มากล่าวหาหยาบคายว่า รำรวยก็สู้เขาไม่ได้ แม้ยากจนก็ยังมึลูกสืบสกุล ตายแล้วก็สูญเปล่า เศรษฐีจึงไปบนบานศาลกล่าวที่ต้นไทร ริมแม่น้ำ ซึ่งเป็นวันสงกรานต์ พระอินทร์จึงให้ธรรมาบาลเทวบุตรมาปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาเศรษฐี เมื่อคลอดมา ชื่อ ธรรมบาลกุมาร บิดาปลูกปราสาทเจ็ดชั้นให้อยู่ได้ต้นไทรนั้น ธรรมบาลเฉลียวฉลาด เรียนจบไตรเพท เมื่ออายุ 7 ขวบ และรู้ภาษานกด้วย ท้าวกบิลพรหมจึงมาทดลองความรู้ โดยถามปัญหา 3 ข้อ ถ้าตอบได้ จะตัดศีรษะบูชา คือ

เขาราคีอยู่ที่ไหน

เที่ยงราคีอยู่ที่ไหน

คําราคีอยู่ที่ไหน

ภายใน 7 วันจะมาฟังคำตอบ ธรรมบาลกุมาร คิดไม่ออก ถึงวันที่ 6 จึงแอบหนีจากปราสาทไปหลบอยู่ใต้ต้นตาลใหญ่ 2 ต้น ซึ่งพญาอินทรีผัวเมียทำรังอยู่บนนั้น

ตอนค่านางนกอินทรีถามผัวว่า พรุ่งนี้จะได้อาหารที่ไหนกิน ผัวตอบว่า จะได้กินศพระรรมบาลกุมาร เพราะจะแพ้อบปัญหา กบิลพรหมไม่ได้ จะถูกตัดหัว เมื่อนางนกอินทรีถามปัญหาว่าอย่างไร และคำตอบว่าอย่างไร พญาอินทรีเฉลยปัญหาให้เมียฟังว่า

ตอนเขาราคีอยู่ที่หน้า มนุษย์จึงเอาน้ำล้างหน้าตอนเช้า

ตอนเที่ยงราคีอยู่ที่อก มนุษย์ทั้งหลายจึงเอาเครื่องหอมมาปะพรมที่อก

ตอนคําราคีอยู่ที่เท้า มนุษย์จึงล้างเท้าก่อนนอน

ธรรมบาลได้ฟังนกอินทรีผัวเมียสนทนาจึงกลับมาประสาธน์ พอวันรุ่งขึ้นกบิลพรหมก็มาถามปัญหา ธรรมบาลก็ตอบตามที่ได้นิพนธ์จากพ่อนกอินทรี กบิลพรหมแพ้จึงต้องตัดศีรษะตามสัญญา แต่ศีรษะของกบิลพรหมมีฤทธิ์อำนาจมาก ถ้าตกถึงพื้น จะเกิดไฟไหม้ทั่วโลก ถ้าทิ้งบนอากาศฝนจะแล้ง ถ้าโยนลงน้ำ มหาสมุทรจะเหือดแห้งไปทันที จึงให้ธิดาทั้งเจ็ดเอาพานมารับศีรษะไว้ แห่รอบเขาพระสุเมรุ แล้วเชิญไปไว้ในมณฑปในถ้ำคันธฤลี เขาไกรลาส เมื่อครบ 365 วันหรือ 1 ปี นางทั้งเจ็ดจัดเวรกันมาเชิญศีรษะกบิลพรหมออกมาแห่รอบเขาพระสุเมรุ โดยกำหนดว่า วันที่ 13 เดือนเมษายน คือวันมหาสงกรานต์ ตรงกับวันใด ธิดาประจำวันนั้นก็จะปั่นผู้อัญเชิญพาน ดังนี้

วันอาทิตย์ นางสงกรานต์ชื่อ ทูษะ

วันจันทร์ นางสงกรานต์ชื่อ โคราค

วันอังคาร นางสงกรานต์ชื่อ รากษส

วันพุธ นางสงกรานต์ชื่อ มณฑา

วันพฤหัสบดี นางสงกรานต์ชื่อ กิริณี

วันศุกร์ นางสงกรานต์ชื่อ กิมิทา

วันเสาร์ นางสงกรานต์ชื่อ มโหธร

สงกรานต์เป็นประเพณีที่ชาวไทยทั่วประเทศปฏิบัติสืบทอดเป็นประเพณีมาช้านาน ตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน จนถึงวันที่ 15 เมษายน ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตร ปลอยนก ปลอยปลา และสงฆ์น้ำพระทั้ง พระพุทธรูป และพระสงฆ์ แล้วก็รดน้ำ มีการเล่นสาดน้ำและเล่นกีฬาพื้นบ้าน

สงกรานต์ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทย ซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่โบราณ และเป็นวัฒนธรรมประจำชาติที่งดงามฝังลึกอยู่ในชีวิตของคนคำว่า "สงกรานต์" มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า ผ่านหรือเคลื่อนย้าย หมายถึง การเคลื่อนไทยมาช้านาน

การย้ายของพระอาทิตย์เข้าไปจักรราศีใดราศีหนึ่ง จะเป็นราศีใดก็ได้ แต่ความหมายที่คนไทยทั่วไปใช้หมายถึงวันและเวลาที่พระอาทิตย์เคลื่อนเข้าสู่ราศีเมษในเดือนเมษายนเท่านั้น

ตำนานเกี่ยวกับกำเนิดวันสงกรานต์ กล่าวไว้ว่า ก่อนพุทธกาลมีเศรษฐีครอบครัวหนึ่ง อายุเลยวัยกลางคนก็ยังไร้ทายาทสืบสกุล ซึ่งทำให้ท่านเศรษฐีทุกข์ใจเป็นอันมาก ข้างรั้วบ้านเศรษฐีมีครอบครัวหนึ่งหัวหน้าครอบครัวเป็นนักเลงสุรา ถ้าวันไหนร่ำสุราสุดขีด ก็จะพูดเสียงดังแสดงวาจาเยาะเย้ยเศรษฐีสบประมาทในความมั่งคั่งร่ำรวยมาก แต่ไร้ทายาทสืบสมบัติเสมอ วันหนึ่งเศรษฐีจึงถามว่ามีความขุ่นเคืองอะไรจึงแสดงอาการเยาะเย้ยและสบประมาท เผื่อนักดื่มจึงตอบ ถึงท่านมั่งมีสมบัติมากก็จริง แต่เป็นคนมีบาปกรรมท่านจึงไม่มีบุตรตายไปแล้วสมบัติก็ตกเป็นของผู้อื่นหมด สู้เราไม่ได้ถึงแม้จะยากจนแต่ก็มีบุตรคอยดูแลรักษายามเจ็บไข้ และรักษาทรัพย์สมบัติเมื่อเราสิ้นใจ

นับแต่นั้นมา เศรษฐียิ่งมีความเสียใจ จึงพยายามไปบวงสรวงพระอาทิตย์และพระจันทร์ เพียรพยายามตั้งจิตอธิษฐานขอบุตร ทำเช่นนี้เป็นเวลาติดต่อกันถึงสามปี ก็ไม่ได้บุตรดังที่ตนปรารถนาจนวันหนึ่งเป็นวันนักขัตฤกษ์สงกรานต์ ท่านเศรษฐีก็พาข้าทาสบริวารของตนมาที่โคนต้นไทรใหญ่ต้นหนึ่ง ที่อยู่บนฝั่งแม่น้ำที่อาศัยของนกทั้งหลาย ท่านเศรษฐีให้บริวารล้างข้าวสารด้วยน้ำสะอาดถึง 7 ครั้ง แล้วจึงหุงข้าวสารนั้น เมื่อสุกแล้วยกขึ้นบูชาพระไทร เทพเหล่านั้นเกิดความสงสาร จึงขึ้นไปเฝ้าพระอินทร์ ทูลขอบุตรแก่เศรษฐี พระอินทร์จึงบัญชาให้เทพบุตรองค์หนึ่งชื่อ "ธรรมบาล" ลงมาเกิดในครรภ์ของภรรยาเศรษฐี เมื่อครบกำหนดภรรยา

เศรษฐีก็คลอดบุตรเป็นชาย เศรษฐีจึงตั้งชื่อว่า ธรรมบาลกุมาร เพื่อตอบสนองพระคุณเทพเทวา เศรษฐีจึงสร้างปราสาทสูง 7 ชั้น ถวายเทพต้นไทร เมื่อธรรมบาลกุมารเจริญวัยขึ้น เป็นเด็กที่มีปัญญาเฉียบแหลม รอบรู้ และวัยเพียง 7 ขวบก็เรียนจบไตรเพท ยังมีเทพองค์หนึ่งชื่อ "ท้าวกบิลพรหม" ได้ยินกิตติศัพท์ทางสติปัญญาอันยอดเยี่ยมของเด็กน้อย จึงคิดทดลองภูมิปัญญาโดยการเอาชีวิตเป็นเดิมพันจึงถามปัญหา 3 ข้อ ถ้ากุมารน้อยแก้ปัญหาทั้ง 3 ข้อได้ กบิลพรหมจะตัดศีรษะของตนบูชา ถ้าธรรมบาลแก้ไม่ได้ ก็จะต้องเสียหัวเพื่อยอมรับความพ่ายแพ้ ปัญหานั้นมีว่า

1. ตอนเช้าราศีคนอยู่แห่งใด
2. ตอนเที่ยงราศีของคนอยู่แห่งใด
3. ตอนค่ำราศีของคนอยู่แห่งใด

เมื่อได้ฟังปัญหาแล้ว ธรรมบาลไม่อาจทราบคำตอบในทันทีได้ จึงผลัด วันตอบปัญหาไปอีก 7 วัน ครั้นเวลาล่วงจากนั้นไป 6 วัน ธรรมบาลกุมารก็ยังคิดหาคำตอบปัญหานั้นไม่ได้ จึงหลบออกจากปราสาทหนีเข้าป่า และไปนอนพักเอาแรงใต้ต้นตาล ขณะนั้นบนต้นตาลมีนกอินทรีคู่หนึ่งอาศัยอยู่ นางนกถามสามีว่า "พรุ่งนี้เราจะไปหาอาหารที่ไหน" นกสามีก็ตอบว่า "พรุ่งนี้เราไม่ต้องบินไปไกล เพราะจะได้กินเนื้อธรรมบาลกุมาร ซึ่งจะถูกท้าวกบิลพรหมตัดหัว เนื่องจากแก้ปัญหาไม่ได้" นางนกถามว่า "ปัญหานั้นว่าอย่างไร" นกสามีตอบว่า ปัญหา มีอยู่ 3 ข้อ และหมายถึง

1. ตอนเช้าราศีของมนุษย์อยู่ที่หน้า คนจึงต้องล้างหน้าทุกๆ เช้า
2. ตอนเที่ยงราศีคนอยู่ที่อก มนุษย์จึงต้องเอาเครื่องหอมประพรมที่อก
3. ตอนค่ำราศีคนอยู่ที่เท้า มนุษย์จึงต้องล้างเท้าก่อนเข้านอน

ธรรมบาลกุมาร ได้ยินการไขปัญหาของนกอินทรี และจำจนขึ้นใจ ทั้งนี้เพราะธรรมบาลรู้ภาษานก จึงกลับสู่ปราสาทอันเป็นที่อยู่แห่งตน รุ่งขึ้นเป็นวันครบกำหนดแก้ปัญหา ท้าวกบิลพรหมมาฟังคำตอบ ธรรมบาลกุมารกล่าวแก้ปัญหาตามที่นกอินทรีคุยกันทุกประการ ท้าวกบิลพรหมจึงเรียก ฤๅษีทั้ง 7 ของตนอันเป็นบริจาริกา คือ ฤๅษีรับใช้ของพระอินทร์มาพร้อมกัน แล้วบอกว่าตนจะตัดเศียรบูชาธรรมบาลกุมาร แต่ถ้าเอาศีรษะพอวางไว้บนแผ่นดินก็จะลุกไหม้ไปทั่วโลก ถ้าจะโยนขึ้นไปบนอากาศ อากาศจะแห้งแล้งฟ้าฝนจะหายไปสิ้น ถ้าทิ้งลงไปในมหาสมุทร น้ำในมหาสมุทรจะแห้งแล้งไปเช่นกัน จึงสั่งให้ นางทั้ง 7 คน เอาพานมารองรับศีรษะ แล้วจึงตัดศีรษะส่งให้นางทุงษัธิดาคนโต นางทุงษะจึงเอาพานรับเศียรบิดาไว้แล้วแห่ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุ 60 นาที แล้วอัญเชิญไปไว้ในมณฑปถ้ำคันธฤลี เขาไกรลาส บูชาด้วยเครื่องทิพย์ พระเวสสุกรรมก็เนรมิตรองประดับด้วยแก้ว 7 ประการ ชื่อภควดี ให้เป็นที่ประชุมเทวดา เทวดาทั้งปวงก็เอาเถาธนูวดลงมาล้างในสระอโนดาต 7 ครั้ง แล้วก็แจกกันเสวยทุกข์ องค์ ครั้นครบ 365 วัน โลกสมมุติว่าเป็นหนึ่งปีเป็นสงกรานต์ ฤๅษี 7 องค์ ของเท้า

กบิลพรหมก็ผลัดเวรกันมาเชิญพระเศียรของพระบิดาออกแห่ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุทุกปี แล้วจึงกลับไป เทวโลก

คำว่า "สงกรานต์ " มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า การผ่าน หรือ การย้าย โดยการนับระยะเวลาที่เส้นทางของ ดวงอาทิตย์โคจรผ่านกลุ่มดาวฤกษ์จักราศีทั้ง 12 กลุ่ม ประกอบด้วยกลุ่มดาวราศี เมษ พฤษภ เมถุน กรกฎ สิงห์ กันย์ ตุลย์ พิจิก ธนู มังกรกุ่มภ์ และ มীন การโคจรผ่านกลุ่มดาวแต่ละกลุ่ม จะใช้ระยะเวลาประมาณ 30 วัน เมื่อ ดวงอาทิตย์โคจรผ่าน กลุ่มดาวเหล่านี้ครบทั้ง 12 กลุ่ม ก็จะได้ระยะเวลา 1 ปี พอดี เป็นวิธีการนับเดือนที่ใช้กันใน ประเทศอินเดีย และกลุ่มประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมมาจากอินเดียเช่น ไทย พม่า เขมร ลาว เป็นต้น วันที่ 13 เมษายน เป็นวัน"มหาสงกรานต์" หรือวันเริ่มต้นปีใหม่ ทั้งนี้เป็นเพราะเป็นจากช่วงเวลาที่ดวง อาทิตย์โคจรผ่านจากราศีมีนเข้าสู่ราศีเมษนั้น โลกโคจรเป็นมุมฉากกับดวงอาทิตย์ จึงมีกลางวันและกลางคืนยาวเท่ากันพอดี วันสงกรานต์เป็นวันทำบุญใหญ่ประจำปี มี 3 วันคือ วันมหาสงกรานต์หรือวันสงท้ายปีเก่า

(วันที่ 13 เมษายน) วันกลางหรือวันเนา (วันที่ 14 เมษายน) วันขึ้นปีใหม่ หรือวันเถลิงศก

(วันที่ 15 เมษายน)

ตำนานเกี่ยวกับนางสงกรานต์

เมื่อวันสงกรานต์ตรงกับวันใดในแต่ละปี ก็จะมีนางสงกรานต์ประจำวันนั้นๆนางสงกรานต์มีชื่อดังนี้ วันอาทิตย์ ชื่อนางทุงษะ วันจันทร์ชื่อนางโคราค วันอังคารชื่อนางรากษสวันพุธชื่อนางมณฑา วันพฤหัสบดีชื่อนางกิริณี วันศุกร์ชื่อนางกิมิทา วันเสาร์ชื่อนางมโหธรนางสงกรานต์เป็นธิดาของท้าวมหาสงกรานต์ หรือ ท้าวกบิลพรหมมีหน้าที่ผลัดเปลี่ยนกันดูแลเศียรของท้าวกบิลพรหมซึ่งประดิษฐานอยู่ในพานแว่น

เนื่องจากท้าวกบิลพรหมแพ้พนันการตอบปัญหาแก่ธรรมาบาลกุมารจึงต้องตัดเศียรของตนบูชาแก่ธรรมาบาลกุมารก่อนจะตัดเศียรท้าวกบิลพรหมได้เรียกธิดาทั้ง 7 ซึ่งเป็นนางฟ้าบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาให้เอาพานมารองรับเนื่องจากเศียรของท้าวกบิลพรหมเป็นที่รวมแห่งความร้อนทั้งปวง ถ้าวางไว้บนแผ่นดินไฟจะไหม้โลกถ้าโยนขึ้น ไปบนอากาศฝนจะแล้ง ถ้าทิ้งลงในมหาสมุทรน้ำจะแห้งธิดาทั้ง 7จึงผลัดเปลี่ยนกันถือพานรองเศียรของท้าวกบิล พรหมไว้ คนละ 1 ปี

คุณค่าและความสำคัญ

ประเพณีสงกรานต์ถือเป็นประเพณีการเฉลิมฉลองวันขึ้นปีใหม่ของไทยที่ยึดถือปฏิบัติมาแต่โบราณชว่งวัน สงกรานต์จึงเป็นวันแห่งความเอื้ออาทร ความรัก ความผูกพัน ที่มีต่อกันทั้งครอบครัว ชุมชน สังคม และศาสนา ทำให้สมาชิกของครอบครัวได้มีโอกาสมายู่ร่วมกันเพื่อแสดงความกตัญญูทเวทิตเช่น ลูกหลานนำสิ่งของมา เยี่ยมเยียน และรดน้ำขอพรจากบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย รวมทั้งแสดงความกตัญญูทเวทิตต่อบรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้วด้วยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ การสร้างความสมัครสมานสามัคคีในชุมชน ได้แก่ การร่วมกันทำบุญให้ทาน การก่อพระเจดีย์ทรายและเป็น การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การเล่นสาดน้ำเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงร่วมกัน นอกจากนี้ ยังสร้างความรู้สึกร่วมกัน พันกลมเกลียวต่อบุคคลในสังคมเดียวกัน และสร้างความรู้สึกรักหวงแหนในสาธารณสมบัติของสังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือน วัดวาอาราม ตลอดจนอาคารสถานที่สถานที่ต่างๆ

กิจกรรมที่ควรอนุรักษ์ฟื้นฟูและส่งเสริม

ประเพณีสงกรานต์มีกิจกรรมที่ควรอนุรักษ์ฟื้นฟูและส่งเสริมให้มีการปฏิบัติ ดังนี้

- การเตรียมเครื่องนุ่งห่มชุดใหม่ที่สะอาดเรียบร้อย เพื่อไหว้บิดา มารดา หรือญาติผู้ใหญ่
- การทำความสะอาดบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย บริเวณต่างๆ ในชุมชนที่อยู่ เช่น วัดวาอารามที่จะใช้เป็นสถานที่สำหรับ ทำบุญและที่สาธารณะต่างๆ
- การทำบุญตักบาตรตอนเช้า หรือนำอาหารไปเลี้ยงพระที่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพการี

ที่ล่วงลับไปแล้ว

- การก่อพระเจดีย์ทราย โดยชนทรายเข้าวัด แล้วก่อเป็นรูปเจดีย์หรือสัตว์ต่างๆ ปักธงหลากสี มีรูปเทียนและดอกไม้เป็นเครื่องบูชาพระเพื่อให้วัดนำทรายไปใช้ในการก่อสร้างและการสาธารณประโยชน์ต่างๆ

- การทำทาน โดยการปล่อยนก ปล่อยปลา รวมทั้งการฟังเทศน์ ถือนศีลปฏิบัติธรรม
- ทำบุญ บังสุกุลอัฐิ และอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว
- การสรงน้ำพระพุทธรูป โดยใช้น้ำสะอาดหรือน้ำผสมน้ำอบไทยลอยด้วยดอกไม้สด เช่น ดอกมะลิ
- สรงน้ำพระภิกษุสามเณรด้วยน้ำสะอาด แล้วถวายผ้าสบงหรือผ้าไตร

- การรดน้ำขอพรผู้ใหญ่โดยใช้น้ำสะอาด หรือน้ำผสมน้ำอบไทยลอยด้วยดอกไม้สด เช่น ดอกมะลิ หรือตามประเพณี นิยมท้องถิ่นนั้นๆ
- การเล่นสาดน้ำโดยใช้น้ำสะอาด และเล่นอย่างสุภาพ เหมาะสมกับกาลเทศะ ไม่ก่อความเดือดร้อนรำคาญ หรือละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
- การละเล่นรื่นเริงอื่นๆ ตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นนั้น ๆ

สิ่งที่ควรปฏิบัติ

เนื่องจากในปัจจุบันการเล่นสงกรานต์มีกิจกรรมบางอย่างที่มีการปฏิบัติในลักษณะที่ไม่เหมาะสม และส่งผลกระทบต่อขนบธรรมเนียมประเพณีหรือส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งควรจะมีการป้องกันและแก้ไข ได้แก่

1. การเล่นสาดน้ำอย่างรุนแรง เช่น ใช้ปืนฉีดน้ำชนิดอัดแรงลม การใช้น้ำสกปรก หรือของเหลวที่เน่าเหม็น การขว้างปาถุงน้ำแข็ง ทำให้เกิดการบาดเจ็บ หรือสร้างความไม่พอใจ
2. การประแป้ง หรือสิ่งอื่นที่มีลักษณะส่อไปในทางกระทำอนาจาร เช่น ใช้มีดลูบคลำใบหน้า หน้าอก หรือสะโพกของสุภาพสตรี
3. การประกวดเทพีสงกรานต์ หรือประกวดในลักษณะอื่น ๆ ที่ไม่เหมาะสม เช่น แต่งกายด้วยชุดว่ายน้ำ ประกวดเทพีสงกรานต์ประเภท 2 เป็นต้น

สิ่งที่ควรปฏิบัติ

1. การให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับคุณค่าและสาระที่สำคัญของประเพณี และรูปแบบกิจกรรม การปฏิบัติที่เหมาะสมตามประเพณี
2. การส่งเสริมการเรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน รวมทั้งการศึกษาตามอัธยาศัย

เอกลักษณ์ของประเพณีสงกรานต์แต่ละท้องถิ่น

สงกรานต์ภาคเหนือ

วันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยเหนือถือกันว่าเป็นวันสังขารล่อง (อายุสังขาร) คือ อายุของมนุษย์ ได้ล่วงเลยไปอีก 1 ปี และเป็นวันที่สุดของศักราชเก่า เป็นวันส่งท้ายปีเก่าตอนเช้ามีการยิงปืนขับไล่เสนียด จัญไร การทำความสะอาดบ้านเรือน การชำระล้างร่างกายการสระผม แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสะอาด หลังจากนั้น ก็ไปเที่ยวตามสถานที่ต่างๆ เรียกว่า "ไปแอ่วปีใหม่" ในวันนี้ เริ่มมีการเล่นรดน้ำกันแล้ว วันรุ่งขึ้นเป็นวันเนา หรือวันดา มีการเตรียมข้าวของสำหรับทำบุญ ตอนบ่ายมีการขนทรายจากแม่น้ำนำไปไว้ที่วัดใกล้บ้านแล้วร่วมกันก่อพระเจดีย์ทรายตามลานวัด ตกแต่งด้วยตุ๊กหรือธงชาวย่างสวยงาม มีการเล่นน้ำกันอย่างสนุกสนานวันที่สามเป็นวันพญาวันหรือวันเถลิงศกตอนเช้ามีการเตรียมอาหารคาวหวานไปถวายพระ ที่วัด เพื่อทำบุญและนำอาหารไปให้แก่ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคารพนับถือ ตลอดจนนำไปถวายทานเพื่ออุทิศส่วนกุศล แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เรียกว่าไปทานขันข้าว เสร็จจากการทานขันข้าว ก็มีการถวายทานเจดีย์ทราย ปลอยนกปลอยปลาการสงฆ์น้ำพระเจดีย์ การค้าต้นโพธิ์ภายในวัดและหมู่บ้านการสงฆ์น้ำพระพุทธรูปสำคัญ คู่บ้านคู่เมืองในวันนี้จะมีการไปดำหัว เพื่อการไปสุมาคารวะ โดยลูกหลานจะพากัน ไปขอขมาลาโทษในความผิดต่างๆที่เคยกระทำต่อญาติผู้ใหญ่ การดำหัวจะทำไปเรื่อยๆ จนถึงวัน ปากปีในวันปากปีจะมีการจัดขบวนแห่ดำหัวซึ่งแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง และมีการจัดต้นดอก (พุ่มดอกไม้) อย่างสวยงามมีการพ่อนำขบวนไปดำหัวพระผู้ใหญ่ เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด (เจ้าเมือง) เป็นต้น ในวันนี้ก็จะมีรดน้ำดำหัว คือ การไปดำหัวอนุสาวรีย์บรรพบุรุษของตระกูลของตน การดำหัวเป็นวัฒนธรรมอันสูงยิ่งของภาคเหนือ เป็นการแสดงออกถึงการขอภัยการให้อภัย การแสดงความเคารพนับถือกัน และกันและจิตใจอันเปี่ยมไปด้วยคารวะไมตรีความรักใคร่สามัคคีในหมู่คณะการเล่น สงกรานต์ที่มีชื่อเสียงของภาคเหนือ ได้แก่ งานประเพณีปีใหม่เมืองจังหวัดเชียงใหม่

สงกรานต์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือ ภาคอีสานของไทยมีจรรยาปฏิบัติทางสังคมอย่างเคร่งครัดเรียกว่า "ฮีตสิบสอง"ซึ่งมักจะเป็นงานบุญที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นหลัก และในเดือนห้า ก็เป็นการทำบุญสงกรานต์ โดยกำหนดทำกันในวันที่ 13 14 15 เมษายน พิธีการของแต่ละท้องถิ่นอาจแตกต่างกันในข้อปลีกย่อย แต่สิ่งที่เหมือนกันคือการสงฆ์น้ำพุทธรูปบางที่ใช้ศาลาการเปรียญ แต่บางที่จะจัดสร้างหอสงฆ์แล้วอัญเชิญพุทธรูปมา ประดิษฐานในหอสงฆ์เพื่อสงฆ์น้ำในวันสงกรานต์ นอกจากนั้นก็มีการเล่นสาดน้ำกัน หลังจากวันสงกรานต์แล้ว หมู่บ้านบางแห่งมีการแห่ดอกไม้ไปถวายพระที่วัด ในเวลาพลบค่ำก็มีการไหว้พระ รับศีล ฟังเทศน์ฉลองต้นดอกไม้ และหุ่นเวียนไปตามหมู่บ้านต่างๆ หมู่บ้านที่เป็นเจ้าภาพจะคอยเลี้ยงข้าวปลาอาหารเป็นการสร้าง

ความสามัคคี กันในหมู่คณะ แต่ปัจจุบันนี้มีการทำกันน้อยลง การเล่นสงกรานต์ที่มีชื่อเสียงทางภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ สงกรานต์ในจังหวัดหนองคาย ซึ่งมีการสงฆ์น้ำหลวงพ่พระใส พระพุทธรูปอันเป็นที่สักการะ ของทั้งประชาชนชาวไทย และประชาชนชาวลาวนอกจากนี้ยังมีบรรยากาศของการเล่นสงกรานต์ สองฟากฝั่งโขง เนื่องจากลาวก็ถือคติการเล่นสงกรานต์เช่นเดียวกันกับไทย

สงกรานต์ภาคกลาง

ประเพณีสงกรานต์ถือเป็นประเพณีการเฉลิมฉลองวันขึ้นปีใหม่ทีชาวภาคกลางยึดถือปฏิบัติมาแต่โบราณ แบ่ง ออกเป็น 3 วัน คือวันที่ 13 14 และ 15 มีการทำบุญตักบาตร การปล่อยนกปล่อยปลา การสงฆ์น้ำพระ การก่อพระเจดีย์ทราย การแห่นางสงกรานต์และรถบุปผชาติ การเล่นสาดน้ำ เช่นเดียวกับภาคอื่นๆการเล่น สงกรานต์ที่น่าสนใจและมีชื่อเสียง ได้แก่ สงกรานต์กรุงเทพมหานครซึ่งจัดบริเวณถนนข้าวสาร บางลำพู สนามหลวง วัดมหาธาตุ และวัดโพธิ์ สงกรานต์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จัดขึ้นในบริเวณคุ้มขุนแผน ซึ่งอยู่ใน อุทยานประวัติศาสตร์พระ นครศรีอยุธยาโดยจำลองบรรยากาศการเล่นสงกรานต์แบบโบราณ นอกจากนี้

ยังมีสงกรานต์พระประแดงจังหวัด สมุทรปราการ ซึ่งเป็นการเล่นสงกรานต์ตามแบบประเพณีของชาวไทยเชื้อ สายรามัญ ซึ่งมีกิจกรรมบางอย่างแตกต่างไปจากสงกรานต์ทั่วไป เช่น ขบวนแห่ก แห่ปลาซึ่งเจ้าภาพจะเชิญ หญิงสาวมาถือกรงนกและโหลใส่ปลาสำหรับนำไปปล่อย พิธีการส่งข้าวแช่สงกรานต์ โดยให้หญิงสาวเป็นคู่ๆ ถือภาชนะใส่ข้าวแช่และกับข้าวไปส่งตามวัดต่างๆ แต่เข้าตุ้ การเล่นส่ำซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาแต่ ดั้งเดิม ในช่วงสงกรานต์นี้ชาวพระประแดงจะแต่งกายตาม แบบดั้งเดิมของชาวยุโรป

สงกรานต์ภาคใต้

ประเพณีสงกรานต์ถือเป็นประเพณีการเฉลิมฉลองวันขึ้นปีใหม่ทีชาวภาคใต้อึดถือปฏิบัติมาแต่โบราณ แบ่ง ออกเป็น 3 วัน คือวันที่ 13 14 และ 15 มีการทำบุญตักบาตร การปล่อยนกปล่อยปลา การสงฆ์น้ำพระ การก่อพระเจดีย์ ทราย การแห่นางสงกรานต์และรถบุปผชาติ การเล่นสาดน้ำ เช่นเดียวกับภาคอื่นๆ จังหวัดที่ มีการเล่นสงกรานต์ที่ มีชื่อเสียงได้แก่ สงกรานต์หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งจัดขึ้นในพื้นที่สวนสาธารณะ เทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอ หาดใหญ่ ศาลาไทย หาดสมิหลา อำเภอเมือง โดยเริ่มเล่นสงกรานต์ตั้งแต่วันที่ 6-15 เมษายนและได้รับความสนใจ จากนักท่องเที่ยวจากประเทศมาเลเซีย และสิงคโปร์ ซึ่งเดินทางมาร่วมเล่น สงกรานต์อย่างสนุกสนาน นอกจากนี้ ยังมีสงกรานต์เมืองนครจักร์ธรรมราชซึ่งเป็นการเล่นสงกรานต์ ตามแบบดั้งเดิมของชาวนครจักร์ธรรมราช มีการอัญเชิญพระพุทธรูปหิงค์ จากหอพระออกมาสงฆ์น้ำพิธีตักบาตร บริเวณสนามหน้าเมือง การแห่นางสงกรานต์และ การแห่นางกระดาน เป็นต้น

ประเพณีลอยกระทง

การลอยกระทงในเมืองไทย มีมาตั้งแต่ครั้งสุโขทัย เรียกว่า การลอยพระประทีป หรือ ลอยโคม เป็นงานนักขัตฤกษ์รื่นเริงของประชาชนทั่วไป ต่อมานางนพมาศหรือท้าวศรีจุฬาลักษณ์สนมเอกของพระร่วง ได้คิดประดิษฐ์ดัดแปลงเป็นรูปกระทงดอกบัวแทนการลอยโคม การลอยกระทงหรือลอยโคมในสมัยนางนพมาศกระทำเพื่อเป็นการสักการะรอยพระพุทธรูปที่แม่น้ำนัมมทานที ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหนึ่งอยู่ในแคว้นทักขิณาบถของประเทศอินเดีย ปัจจุบันเรียกว่า แม่น้ำเนรพุททา

การลอยกระทงเพื่อบูชารอยพระพุทธรูป

รอยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า ที่ไปปรากฏอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานที มีความเป็นมาเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ คือ ครึ่งหนึ่งพญานาคทูลอาราธนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เสด็จไปแสดงธรรมโปรดในนาคพิภพ เมื่อพระองค์จะเสด็จกลับ พญานาคทูลขออนุสาวรีย์ไว้กราบไหว้บูชา พระพุทธองค์จึงทรงประดิษฐานรอบพระพุทธรูปไว้ที่หาดทราย ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานที เพื่อให้บรรดานาคทั้งหลายได้สักการะบูชา

การลอยกระทงที่มีความเป็นมาเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ ยังมีอีก 2 เรื่อง คือ

1. การลอยกระทงเพื่อบูชาพระจุฬามณีบนสวรรค์ และ
2. การลอยกระทงเพื่อต้อนรับพระพุทธองค์ในวันที่เสด็จกลับจากเทวโลก

ตำนานการลอยกระทงเพื่อบูชาพระจุฬามณี

เมื่อครั้งที่เจ้าชายสิทธัตถะ เสด็จออกจากพระนครกบิลพัสดุ์ในเวลากลางคืนด้วยม้ากัณฐกะ พร้อมนายฉันทะมหาดเล็กผู้ตามเสด็จ ครั้นรุ่งอรุณก็ถึงฝั่งแม่น้ำอนิมานที เจ้าชายทรงขับม้ากัณฐกะกระโจนข้ามแม่น้ำไปโดยสวัสดิ์เมื่อทรงทราบว่าพ้นเขตกรุงกบิลพัสดุ์แล้ว เจ้าชายสิทธัตถะจึงเสด็จลงประทับเหนือหาดทรายขาวสะอาด ตรัสให้นายฉันทะนำเครื่องประดับและม้ากัณฐกะกลับพระนคร ทรงตั้งพระทัยปรารถนาจะบรรพชา โดยเปล่งวาจา "สาธุ โข ปพพชชา" แล้ว จึงทรงจับพระเมาลีด้วยพระหัตถ์ซ้าย พระหัตถ์ขวาทรงพระขรรค์ตัดพระเมาลี แล้วโยนขึ้นไปบนอากาศ พระอินทร์ได้นำผอบทองมารองรับพระเมาลีไว้ และนำไปบรรจุยังพระจุฬามณีเจดีย์สถานในเทวโลกพระจุฬามณีตามปกติมีเทวดาเหาะมาบูชาเป็นประจำแม้พระศรีอริยเมตไตรยเทวโโพธิสัตว์

ซึ่งในอนาคต จะมาจุติบนโลกและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งก็ยิ่งเสด็จมาไหว้ การลอยกระทงเพื่อบูชาพระจุลามณี จึงถือเป็นการไหว้บูชาพระศรีอริยไตรยด้วย

ตำนานการลอยกระทง เพื่อดำเนินรับพระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากเทวโลก

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบวชจนได้บรรลุธรรมเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว หลังจากเผยพระธรรมคำสั่งสอนแก่สาธุชนโดยทั่วไปได้ระยะหนึ่ง จึงเสด็จไปจำพรรษาอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อทรงเทศนาธรรมโปรดพระพุทธมารดา ครั้นจำพรรษาจนครบ 3 เดือน พระองค์จึงเสด็จกลับลงสู่โลกมนุษย์ เมื่อท้าวสักกเทวราชทราบพุทธประสงค์ จึงเนรมิตบันไดทิพย์ขึ้น อันมี บันไดทอง บันไดเงิน และบันไดแก้ว ทอดลงสู่ประตูเมืองสังกัสสนคร บันไดแก้วนั้นเป็นที่ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จลง บันไดทองเป็นที่สำหรับเทพดาทั้งหลาย ตามส่งเสด็จ บันไดเงินสำหรับพรหมทั้งหลายส่งเสด็จ ในการเสด็จลงสู่โลกมนุษย์ครั้งนี้ เหล่าทวยเทพและประชาชนทั้งหลาย ได้พร้อมใจกันทำ การสักการบูชาด้วยทิพย์บุปผามาลัย การลอยกระทงตามคตินี้ จึงเป็นการรับเสด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจากดาวดึงส์พิภพ (เป็นตำนานเดียวกับประเพณีการตักบาตรเทโวรับเสด็จพระพุทธองค์ลงจากดาวดึงส์)

การลอยกระทง เพื่อบูชาพระนารายณ์บรรทมสินธุ์

ยังมีพิธีการลอยกระทงตามคติพราหมณ์อีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งกระทำเพื่อบูชาพระผู้เป็นเจ้า คือ พระนารายณ์ที่บรรทมสินธุ์อยู่ในมหาสมุทร นิยมทำกันในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 หรือ วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 เป็น 2 ระยะ จะทำในกำหนดใดก็ได้

ตำนานการลอยกระทง เพื่อบูชาท้าวพกาพรหม

นิทานต้นเหตุเกี่ยวกับอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจ เป็นนิทานชาวบ้าน กล่าวถึงเมื่อครั้งดึกดำบรรพ์ มีกาเผือกสองตัวผิวเมียวทำรังอยู่บนต้นไม้ในป่าหิมพานต์ใกล้ฝั่งแม่น้ำ วันหนึ่งกาตัวผู้ออกไปหากินแล้วหลงทางกลับรังไม่ได้ ปลอ่ยให้นางกาตัวเมียซึ่งกกไข้อยู่ 5 ฟองรอด้วยความกระวนกระวายใจ จนมีพายุใหญ่พัดรังกระจัดกระจาย ฟองไข่ตกลงน้ำ แม่กาถูกลมพัดไปทางหนึ่ง เมื่อแม่กาย้อนกลับมาจึงไม่พบฟองไข่ จึงร้องไห้จนขาดใจตาย ไปเกิดเป็นท้าวพกาพรหมอยู่ในพรหมโลก ฟองไข่ทั้ง 5 นั้นลอยน้ำไปในสถานที่ต่างๆ บรรดาแม่ไก่ แม่ นาค แม่เต่า แม่โคและแม่ราชสีห์ มาพบเข้า จึงนำไปรักษาไว้ตัวละ 1 ฟอง ครั้นถึงกำหนดฟักกลับกลายเป็นมนุษย์ทั้งหมดไม่มีฟองไหนเกิดมาเป็นลูกกาตามชาติกำเนิดเลย กุมารทั้ง 5 ต่างเห็นโทษภัยในการเป็นฆราวาส และเห็นอานิสงส์ในการบรรพชา จึงลามารดาเลี้ยงไปบวชเป็นฤาษีทั้ง 5 ได้มีโอกาสพบปะกันและถามถึงนามวงศ์และมารดาของกันและกัน จึงทราบว่าเป็นพี่น้องกัน ฤาษีทั้ง 5 มีนามดังนี้

คนแรก ชื่อ กกุสันโธ (วงศ์ไก่)

คนที่สอง ชื่อ โจนาคมน (วงศ์นก)

คนที่สาม ชื่อ กัสสป (วงศ์เต่า)

คนที่สี่ ชื่อ โคตโม (วงศ์โค)

คนที่ห้า ชื่อ เมตเตยโย (วงศ์ราชสีห์)

ต่างตั้งจิตอธิษฐาน ว่าถ้าต่อไปจะได้ไปเกิดเป็นพระพุทธเจ้า ขอให้ร้อนไปถึงมารดา ด้วยแรงอธิษฐาน ท้าวพกาพรหมจึงเสด็จมาจากเทวโลก จำลององค์เป็นกาเผือก แล้วเล่าเรื่องราวแต่ทนต์ให้ฟัง พร้อมบอกว่า ถ้าคิดถึงมารดา เมื่อถึงเพ็ญเดือน 11 เดือน 12 ให้เอาด้ายดิบผูกไม้ตีนกา ปักรูปเทียนบูชาลอยกระทงในแม่น้ำ ทำอย่างนี้เรียกว่าคิดถึงมารดา แล้วท้าวพกาพรหมก็ลากลับไป

ตั้งแต่นั้นมา จึงมีการลอยกระทงเพื่อบูชาท้าวพกาพรหม แล้วเพื่อบูชารอยพระบาท ซึ่งประดิษฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานที ส่วนภาษาทั้ง 5 ต่อมาได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ดังนี้

ภาษาองค์แรก กกุสันโธ ได้แก่ พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า พระกกุสันโธ

ภาษาองค์ที่สอง โจนาคมน ได้แก่ พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า พระโจนาคมน

ภาษาองค์ที่สาม กัสสป ได้แก่ พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า พระกัสสปะ

ภาษาองค์ที่สี่ โคตโม ได้แก่ พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า พระสมณโคตม

ภาษาองค์ที่ห้า เมตเตยโย ได้แก่ พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า พระศรีอาริยเมตไตรย

พระพุทธเจ้า 3 พระองค์แรก ได้มาบังเกิดบนโลกแล้วในอดีตกาล พระพุทธเจ้าองค์ที่ 4 คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน พระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 คือ พระพุทธเจ้าที่จะมาบังเกิดบนโลกในอนาคต ได้แก่ พระศรีอาริยเมตไตรย

ตำนานการลอยกระทง เพื่อบูชาพระอุปคุตต์

การลอยกระทงเพื่อบูชาพระอุปคุตต์นี้ เป็นประเพณีของชาวเหนือและชาวพม่า พระอุปคุตต์เป็นพระอรหันต์เถระหลังสมัยพุทธกาล โดยมีตำนานความเป็นมาดังนี้

เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา ได้โปรดให้สร้างพระสถูปเจดีย์ และพุทธวิหารขึ้นทั่วชมพูทวีป มหาวิหารที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือ "อโศการาม" ซึ่งตั้งอยู่ในเขตแคว้นมคธ หลังจากการสร้างพระสถูปเจดีย์ถึง 84,000 องค์สำเร็จแล้ว พระเจ้าอโศกทรงมีพระราชประสงค์จะนำพระบรมสารีริกธาตุของสัมมาสัมพุทธเจ้า ไปบรรจุในพระสถูปต่างๆ และบรรจุในพระมหาสถูปองค์ใหญ่ที่สร้างขึ้นใหม่มีความสูงประมาณครึ่งโยชน์ และประดับประดาด้วยแก้วต่างๆ ประดิษฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคาให้ปาฏลีบุตร อีกทั้งต้องการให้มีการเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่เป็นเวลา 7 ปี 7 เดือน 7 วันแต่ด้วยเกรงว่าพญามารจะมาทำลายพิธีฉลอง มีเพียงพระอุคุตต์ที่ไปจำศีลอยู่ในสะดือทะเลเพียงท่านเดียวเท่านั้น ที่จะสามารถปราบพญามารได้ เมื่อพระอุคุตต์ปราบพญามารจนสำนึกตัวหันมายึดเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งแล้ว พระอุคุตต์จึงลงไปจำศีลอยู่ในสะดือทะเลตามเดิมพระอุคุตต์นี้ไทยเรียกว่า พระบัวเข็ม ชาวไทยเหนือหรือชาวอีสานและชาวพม่านับถือพระอุคุตต์มาก ชาวพม่าไม่ว่าจะมิงานอะไรเป็นต้องนิมนต์มาเข้าพิธีด้วยเสมอ ไทยเราใช้บูชาในพิธีขอฝนหรือพิธีมงคล ฯลฯ

การลอยกระทงของชาวเหนือ (ยี่เป็ง)

การลอยกระทงของชาวเหนือ นิยมทำกันในเดือนยี่เป็ง (คือเดือนยี่หรือเดือนสอง เพราะนับวันเร็วกว่าของเรา 2 เดือน) เพื่อบูชาพระอุคุตต์ซึ่งเชื่อกันว่าท่านบำเพ็ญบริกรรมคาถาอยู่ในท้องทะเลลึก หรือสะดือทะเล ตรงกับคติของชาวพม่า

การลอยกระทงของชาวอีสาน (ไหลเรือไฟ)

การลอยกระทงในภาคอีสาน เรียกว่าเทศกาลไหลเรือไฟจัดเป็นประเพณียิ่งใหญ่ในจังหวัดนครพนม โดยการนำหยวกกล้วยหรือวัสดุต่างๆ มาตกแต่งเป็นรูปพญานาคและรูปอื่นๆ ตอนกลางคืนจุดไฟปล่อยให้ไหลไปตามลำน้ำโขงดูสวยงามตระการตา นอกจากนี้ยังมีประเพณีลอยกระทงในประเทศต่างๆ เช่นที่เขมร จีน อินเดีย โดยมีคติความเชื่อและประวัติความเป็นมาตรงกันบ้างแตกต่างกันไปบ้าง

การลอยกระทงในปัจจุบัน

การลอยกระทงในปัจจุบัน ยังคงรักษารูปแบบเดิมเอาไว้ได้ตามสมควร เมื่อถึงวันเพ็ญพระจันทร์เต็มดวงในเดือน 12 ชาวบ้านจะจัดเตรียมทำกระทงจากวัสดุที่หาง่ายตามธรรมชาติ เช่น หยวกกล้วยและดอกบัว นำมาประดิษฐ์เป็นกระทงสวยงาม ปักธูปเทียนและดอกไม้เครื่องสักการบูชา ก่อนทำการลอยในแม่น้ำก็จะอธิษฐานในสิ่งที่มุ่งหวัง พร้อมขอขมาต่อพระแม่คงคาตามคัมภีร์หรือสถานที่จัดงานหลายแห่ง มีการประกวดกระทง ประกวดนางนพมาศ และมีมหรสพสมโภชในตอนกลางคืน นอกจากนั้นยังมีการจุดดอกไม้ไฟ พลุ ตะไล

ซึ่งในการเล่นต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ วัสดุที่นำมาใช้กระทง ควรเป็นของที่สามารถย่อยสลายได้ง่ายตาม ธรรมชาติงานลอยกระทงที่ยิ่งใหญ่จัดขึ้นที่จังหวัดสุโขทัยเป็นงานระดับประเทศ เรียกว่า เทศกาลเผาเทียนเล่น ไฟ มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศไปร่วมสนุกสนานกันเป็นประจำทุกปีพอถึงการพระราชพิธี จองเปรียงในวันเพ็ญเดือน 12 เป็นนักขัตฤกษ์ชักรัศมีลอยบรรดาประชาชนชายหญิงต่างตกแต่งโคมชักโคม แหวนโคมลอยทุกตระกูลทั่วทั้งพระนคร แล้วก็ชวนกันเล่นมหรสพสิ้นสามราตรีเป็นเยี่ยงอย่าง แต่บรรดาข้าเฝ้า ฝ่ายราชบุรุษนั้น ต่างทำโคมประเทียบบริวารวิจิตรด้วยลวดลายวาดเขียนเป็นรูปสัตว์ฐานต่างๆ ประกวดกันมา ชักมาแหวนเป็นระเบียบเรียบร้อยตามแนวโคมชัยเสาระหงตรงหน้าพระที่นั่งชลพิมาน ถวายสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวให้ทรงพระราชอุทิศสักการพระมหาเศวตฉัตรจุฬามณีในชั้นดาวดึงส์ฝ่ายพระสนมกำนัลก็ทำโคมลอย ร้อยด้วยบุปผชาติ ครั้นเวลาพลบค่ำ สมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จลงพระที่นั่งชลพิมานพร้อมด้วยอัครชายา พระ บรมวงศ์และพระสนมกำนัลนางท้าวชาวชะแม่มั่งทั้งปวง พรหมมณีกวายเป็นเสียงสังข์อันเป็นมงคล ชาวพนักงานก็ ชักสายโคมชัยโคมประเทียบบริวารขึ้นพร้อมกัน เพื่อจะให้ทรงพระราชอุทิศสักการบูชาพระจุฬามณี ฝ่ายนาง ท้าวชาวชะแม่มั่งก็ลอยโคมพระราชเทพี พระวงศานุวงศ์โคมพระสนมกำนัล ก็เป็นลำดับกันลงมา ถวายให้ ทอดพระเนตรและทรงพระราชอุทิศ ครั้นถึงโคมรูปดอกกระมุทของข้าน้อย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง ทอดพระเนตร พลาทงทางตรัสชมว่าโคมลอยอย่างนี้วามประหลาด ยังหาเคยมีไม่ เป็นโคมของผู้ใดคิดกระทำ ท้าวศรีราชศักดิ์โสภาก็กราบบังคมทูลว่าโคมของนพมาศธิดาพระศรีมโหสถ ครั้นสมเด็จพระร่วงเจ้าทรงสดับ ก็ ดำรัสว่าข้าน้อยนี้มีปัญญาฉลาดสมกับที่เกิดในตระกูลนักปราชญ์ จึงมีพระราชบริหารบำเหน็จสาปสรรว่า แต่นี้ สืบไปเบื้องหน้า โดยลำดับกษัตริย์ในสยามประเทศ ถึงการกำหนดนักขัตฤกษ์วันเพ็ญเดือน 12 พระราชพิธี จองเปรียงแล้วก็ให้กระทำโคมลอยเป็นรูปดอกกระมุทอุทิศ สักการบูชาพระพุทธรูปที่มณฑลที่ตราบเท่า กัลปาวสาน อันว่าโคมลอยรูปดอกกระมุท (ดอกบัว) ก็ปรากฏมาจนเท่าทุกวันนี้

ประเพณีการลอยกระทง น่าจะเป็นคติของชนชาติที่ประกอบกสิกรรม ซึ่งต้องมีน้ำเป็นปัจจัยสำคัญ เมื่อพืชพันธุ์ธัญญาหารเจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ จึงมีการลอยกระทงไปตามกระแสน้ำ เพื่อขอบคุณพระแม่คง คาหรือเทพเจ้าแห่งน้ำ อีกทั้งเป็นการแสดงความคารวะขอภัยที่ได้ลงอาบ หรือปล่อยสิ่งปฏิกูลลงน้ำ ไม่ว่าจะ โดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งเป็นการบูชาเทพเจ้าตลอดจนรอยพระพุทธรูป พระเจดีย์จุฬามณี ฯลฯ ตามคติ ความเชื่อหลังจากทำพิธีลอยกระทงแล้ว ก็จัดให้มีการละเล่นรื่นเริงสนุกสนาน เช่น การละเล่นพื้นเมือง การ เล่นเพลงเรือ รำวง ฯลฯ อันเป็นธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณความมุ่งหมายของ การลอยกระทงมีอยู่หลายประการ เช่น การขอขมาต่อพระแม่คงคาการบูชาขอพรพระพุทธรูป การลอย เเคราะห์โรคภัยและทุกข์โศกให้ไหลไปกับสายน้ำ ฯลฯ กิจกรรมดังกล่าวนี้จะจัดขึ้นในเดือน 12 โดยนับวันตาม จันทรคติ หรือราวเดือนพฤศจิกายน

กิจกรรมต่างๆ ที่ควรปฏิบัติในวันลอยกระทง

1. นำกระทงไปลอยตามแม่น้ำลำคลอง หรือตามแหล่งน้ำที่มีการจัดพิธี
2. ให้การสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ในวันลอยกระทง เช่น การประกวดกระทง ประกวดนางนพมาศ การละเล่นพื้นเมือง เช่น รำวง เพลงเรือ เพื่อสืบสานวัฒนธรรมไทย
3. จัดนิทรรศการ หรือพิธีการลอยกระทง เพื่อเผยแพร่และอนุรักษ์ประเพณีไทย
4. จัดรณรงค์ให้มีการใช้วัสดุจากธรรมชาติมาทำกระทง เพื่อไม่ให้เกิดมลภาวะแก่แม่น้ำลำคลอง

คุณค่า (ของการลอยกระทง) ที่มีต่อสังคม

1. เป็นการส่งเสริมให้เกิดคุณธรรม คือ ความกตัญญูรู้คุณของผู้มีพระคุณ คือพระพุทธเจ้าผู้มีพระคุณต่อชาวโลก
2. ทำให้เกิดความสามัคคีในกลุ่มชน เมื่อมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มแม่บ้าน โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย เป็นต้น
3. เป็นการส่งเสริมประชาธิปไตย มีการแสดงความคิดเห็นออกมาในรูปต่าง ๆ กัน
4. เป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปกรรม เช่น การประดิษฐ์กระทงในแบบต่าง ๆ เป็นต้น
5. ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ เช่น การสร้างงานแบบใหม่ ๆ ออกมา เป็นต้น
6. เป็นการทำนุบำรุงพระศาสนา มีการทำบุญให้ทาน สืบทอดอายุพระศาสนาไปด้วย
7. เป็นการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมของชาติไม่ให้สูญหายไป
8. เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศให้มาเที่ยวมาชม เช่น งานลอยกระทงที่เชียงใหม่ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง : สถิต ศิลปะชัย, เทศกาลและพิธีกรรม

พระพุทธศาสนา, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.